

Književno poročilo.

Novosti.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. Tega važnega časopisa je izšel dvojnati (1. in 2.) snopič s to-le vsebino: I. Predgovor, II. Razprave. 1. Kaspret A.: O podelitvi deželnega maršalstva na Štajerskem l. 1560. 2. Strekelj K. dr.: Slovensko cesarsko odločilo iz l. 1675. 3. Kovačič Fr.: V spomin Mateju Slekovcu. 4. Strekelj K. dr.: Prispevki k spoznavanju slovenskih krajevnih imen po nemškem Štajerju I. — III. Mala izvestja: 1. Kaspret A.: Pismo generala Ged. Lavdona iz tabora pri Ršavi dne 14. novembra 1789. 2. Kovačič Fr.: Na Prekmurskem najden rimski denar. 3. Stegenšek A.: Prerisek na steklo iz Dürerjevega „Marijinega življenja“. 4. Kovačič Fr.: Izkopavanje na Slovenskem Štajerskem l. 1903. 5. Kovačič Fr.: Polstoletni jubilej češke arheologije. — IV. Književno poročila. — V. Društvena poročila in — VI. Dodatek. — „Časopis za zgodovino in narodopisje“ dobivajo redni udje „Zgodovinskega društva“ brezplačno. Ud lahko postane vsak, kdor vplača na leto 5 kron. To koristno društvo učiteljstvu najtopleje priporočamo.

Jurij Vega. Predaval Fridolin Kaučič v društvu „Zvezda“ na Dunaju. Založila Posojilnica in hranilnica“ v Moravčah. Lična brošurica, ki je okrašena z nekaterimi podobami, stane samo **20 h.** Naročila sprejema g. Anton Učakar v Moravčah. — Knjižica je vredna, da se kar največ razširi med narod.

Četrty zbornik poezij. Napisal Anton Aškerc. V Ljubljani 1904. Založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Cena broširanemu izvodu 3 K 50 v, vezanemu 4 K 50 v. Dobi se v vseh knjigarnah po Slovenskem.

Savinske planine. Vodnik po gorah in dolinah v Savinskih planinah. Sestavil Fr. Kocbek. Izdala Savinska podružnica „Slov. planinskega društva“ v Ljubljani 1904. Založil A. Cvenkel v Št. Petru v Savinski dolini. — Knjiga je pisana jako strokovnjaško in zanimivo in bode turistom kaj dobro služila. Priporočamo jo najtopleje.

Mali konduker, obsegajoč železniške in poštné zveze južnih pokrajin. (Veljaven od 1. junija do konca oktobra 1904.) Založil Jernej Bašovec v Ljubljani. Cena 30 v, po pošti 5 v več.

Razgled.

Listek.

Dolgost brzovajnih žic na vsem svetu znaša nad 380.000 kilometrov. Od teh spada samo na Anglijo 233.000 kilometrov. Po tem prihaja na vrsto Francija s 59.000 in Zedinjene države s 37.000 kilom.

Poštna hranilnica je izdala ravnokar svoje 20. letno poročilo za leto 1903. V hranilničnem oddelku je imela prometa 225,905.527 K 76 v naloženih na 1,694.702 knjižici. Vseh nabiralnic v Avstriji je bilo 6242, izmed teh 171 na Kranjskem. Nalagalo je na Kranjskem v poštno hranilnico 14.607 oseb, t. j. 29 oseb na vsakih 100 prebivalcev. Naložilo se je leta 1903 na Kranjskem 125.057 kron 55 v, v celi Avstriji pa 27,119.005 K 60 v. — V čekovnem prometu je bilo v celi Avstriji 57.038 udeležencev. Promet je 13.562,049.042 K. Na Kranjskem je vložilo 332.795 oseb 55,721.853 K 60 v, izplačalo pa se je 54.857 osebam 27,501.806 K 88 v.

Glasbena proizvodstva v šolah. Splošno tožimo danes, da propada ljudska glasba. Narodna pesem, ki je svojedobno tako bujno cvetela, izumira ponekod že popolnoma. Od raznih strani naglaša se raditega intenzivnejša gojitev pevskega pouka v ljudski šoli. Da pa še navzlic temu uspehi niso taki, kakor je pričakovati, krivo je tudi to, da skrbi šola le za učence, ne pa tudi za odraslo ljudstvo. Temu nedostaja v tem oziru dobre in tečne hrane; ni se nam torej čuditi, da pridejo tudi taki otroci v šolo, ki doma še nikoli niso slišali petja. Ljudstvo je torej vzpodbujati k petju s tem, da se mu nudi prilika, poslušati dobro petje. Najboljše sredstvo k temu so pa otroci sami. Kjer le količkaj pripuščajo okolnosti, priraja naj učiteljstvo javna pevska proizvodstva z učenci in videlo bo, kako raste zanimanje ljudstva ne-le samo za petje ampak tudi za šolo. Ta moment upošteva se danes tudi na srednjih šolah in ponekod imajo dijaki pod vodstvom svojega glasbenega učitelja orkester, ter prirajajo javne koncerte. (Opomniti je, da so n. pr. letos proizvajali gojenci in gojenke graških učiteljšč Händelov oratorij: Samson.) Za ljudsko šolo so v ta namen najpripravniji igrospevi z deklamacijami, samospevi, dramatičnimi prizori i. dr. Nemško glasbeno slostvo je prav bogato takih proizvodov in človek se mora čuditi, kakšne uspehe dosegajo ponekod učitelji na tem polju. To se je videlo tudi pri predstavi, kojo je priredila okoliška šola v Ormožu dne 29. maja in 12. junija t. l. Bil je to pri nas najbrže prvi poskus, stopiti z večjim glasbenim delom pred občinstvo. Učenci in učenke višjega razreda peli so pod vodstvom gosp. Dom. Serajnika Petzove: „Letni časi“. (Deklamacije prevedel gosp. L. Černej.) V našem glasbenem slostvu nimamo skladb, ki bi bile spisane v ta namen; raditega bilo je treba poseči k prestavi. Petz je s svojimi skladbami zadel pravo struno; one so lahke in otroci jih pojo z velikim veseljem, kar je dokaz, da je skladatelj natanko poznal otroško dušo. (Njegovi „Letni časi“ doživeli so tudi že 21. izdajo.) Kar se tiče predstave same, reči moramo kratko: ona je v čast pevskega voditelju, gosp. Dom. Serajniku. Hvala, katero so mu izrazili došli g. tovariši iz raznih šolskih okrajev naj ga vzpodbuja k nadaljevanju tega hva-

ležnega, četudi trudapolnega podjetja. Končno je še omeniti, da doživimo v kratkem enake predstave v Šoštanjju in v Konjicah in upati je, da se tako šolski koncerti spleh na naših šolah udomačijo. V to pomoz Bog!

H. Druzovič.

Pedagoški paberki.

Abnormalni in manj nadarjeni otroci. Dr. Rubinowicz, zdravnik Salpetriere in član francoske družbe za varstvo otrok, proučil je lani 207 npravno zanemarjenih otrok, ki so pripadali 127 rodbinam. Po natančnem preiskovanju vseh okolščin, vzpričo katerih so se tišči otroci odgojevali, se je pokazalo, da je bilo med njimi: 60 skrofuloznih otrok, 23 z vidnimi znaki podedovanih nedostatkov, 17 z bolnimi očmi; ostali so trpeli vsled različnih živčnih bolezni. S psihološkega stališča je našel pri 60 otrocih nedostatek ravnotežja razuma in slaba nagnenja, pri 30 določno duševno topost, 11 otrok je kazalo znake kleptomanije, 11 otrok pa se je potepalo vsled notranjega nagona.

Vzgojevalec in zdravnik sodelujeta pri presojevanju umobolnih otrok. O tem poglavju je govoril zdravnik dr. Nawratzki v Berlinu. Iz tega predavanja se da posneti: Pri presojevanju slaboumnih otrok je treba pred vsem dognati, ali bi ne bilo bolje, izločiti iz šole takšne gojence. Zdravniku je dana naloga, določiti, je-li bilo mogoče, da se je v sredi, iz katere prihaja gojenec, moglo pojaviti slaboumno dete. V prvi vrsti se morajo dognati bolezni v rodbini; znaki rodbinske abnormalnosti so duševne bolezni, alkoholizem, tuberkuloza in sifilitičnost. Tem otrokom, prihajajočim iz takšnih razmer, stojé nasproti otroci, ki so vzgojno zanemarjeni, pri katerih moramo iskati vzroke slaboumnosti v nedostatnem negovanju, v neprijaznih socijalnih razmerah, v nedostatni hrani itd. Pri tej skupini je prognoza prijaznejša nego pri oni. V praksi se bodeta oba slučaja najbrže pojavljala v medsebojni zvezi. Dedično obteženi otroci zbolijo obično zgodaj za boleznimi, ki morejo vplivati na mozeg; čim bolj rano se pokažejo te bolezni, tem nevarniše so, zlasti rahitičnost in nedostatki ščitne žleze. Da dožene te posameznosti, v to je poklican edinole zdravnik; vzgojevalčeva naloga bode, da dožene anomalne pojave otroške duše (n. pr.: slab spomin, nepravilnost duševnih nagonov itd.) In tako najdemo v skupnem delovanju vzgojevalca in zdravnika najboljšo jamstvo za došego postavljenega smotra, priveriti otroško dušo k najlepšemu razvoju in vzgojiti iz gojenca koristnega člana človeške družbe.

Društvo za varstvo in vzgojo slaboumnih otrok se je ustanovilo po daljših pripravah dne 16. marca minolega leta v Berlinu in je šteló koncem leta nemara 140 oseb, učiteljev, zdravnikov, gospodarjev itd. Vodstvo društva so prevzeli šolski nadzorniki Gižycki, Fischer, Gäding, zdravnik dr. Hartmann in drugi. Izvolili so pedagoško komisijo, ki ima preiskovati v pedagoškem oziru značaj slaboumnih otrok, najti najboljšo metodo za njih vzgojo in najboljšo organizacijo šol, ki so odločene zanje. V ta namen se vršijo poučna predavanja in tečajji, se je ustanovila knjižnica in čitalnica z odnosno literaturo, proučavajo se slične tuje naprave, posetujejo kongresi itd. Pravilno je označil učitelj A. Fuchs kot prvo nalogo društva, da je treba zbrati vsa opazovanja na tem polju psihologije in pedagogike in jih predelati v monografijah.

O latinski otroški govorici je napisal filološki temeljito študijo W. Heraeus (znan po svojih leksikografskih proučavanjih in izdajatelj Tacitovih spisov) v Wöiff-

linovem „Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik mit Einschluß des älteren Mittelalters“. Heraeus meni pod imenom „Sprache der römischen Kinderstube“, kakor je imenoval svoje delo, ne samo govor otrok, ampak tudi govor vseh onih oseb, ki v občevanju z otroci večkrat, četudi nesmiselno posnemajo govor svojih gojencev, t. j. mater, dojilj itd. Ostanki te latinske govornice so seveda zelo skromni in zahtevajo filološko kritiko in razlago; glavni viri so: mesto v spisih pesnika Persija, nekatere opombe pri Varronu, Testu, zlasti pa dvojezične glóse v II. zvezku „Corpus glassariorum latinorum“. Ohranjeni temelj te stare latinske govornice je ta-le: Mati se je imenovala „mamma“ (še sedaj v laščini), oče = tata, atta (nemara tudi papa, appa), babica = mamma, mammula, dedek = tata, tattula, pappus, atta (poslednji besedi značita starega moža sploh); pestun, živitelj = tata, tattula, nonnus, pappus; pestunja, paznica, dojilja se je imenovala = mamma, mammula, nonna, amma. Izraz otrok za pitje je bua, za jelo pappia, pappare, za dojenje „mamare“ ali „lactare“; tudi besedi titia in dida (prsi) označujejo včasih hrano otrok. Telesno potrebo (malo) so označevali Rimljani pri otrokih siare, (veliko) sissiare, sem spadata tudi besedi dojilj „imbulbitare“ (za onesnaženje otrok) in poteaculum (piskerček). Druge besede, ki so ohranjene so: abbo (poljubljati), lallare (petju podobno mrmanje otrok), ninna (uspavanka), pippio (otročje cviljenje), mussio (sikanje); medmet totto! se je uporabljalo, če so zlužabnice svarile otroka, da bi česa ne pojedel itd. Tudi te besede rimskih otrok potrjujejo lastnosti občne otroške govornice vseh narodov in vekov; njih tvorba je preprosta: soglasnik + a (ali drug samoglasnik), včasih tudi a + podvojen soglasnik (tata, mama, atta, amma). Med soglasniki prevladujejo ustniki, tudi zobnik t je zastopan in mehki n in l. „Internacionalnost“ teh besedic si razlagamo torej priprosto po njih nastanku iz refleksov, t. j. prosto fiziološkim usposobljenjem govoril otroka. Dospeli pa so kakor danes jeli rabiti te otroške besede ter so nehotoma in hotoma širili rabo teh besed. Otroke so silili, da so zvezali z besedo tudi predstavo stvari, ki je bila v nekaki zvezi z besedo ob nje nastanku. Tako so se k nekaterim izrazom družili še drugi pojmi: mamma ne pomeni samo mater, ampak tudi prsi, pappia tudi kašo itd.

Stalno šolsko razstavo in muzej Komenskega naj ne zamuja ogledati učitelj, ki nemara pride v počitnicah v Prago. Nahaja se v II. nadstropju župniškega poslopja Gospe Marije Snežne v Pragi na Jungmanovem trgu. Otvorjena je vsako soboto od 3. do 5. ure popoldne. Razstava ima krasne predmete, razna dela, učne pripomočke. Vstop je prost. Otroci ne smejo v razstavo.

Kronika.

Šolski muzej snujejo v Sredcu. — Na slovanskem jugu se nahajajo sledeči šolski muzeji: v Ljubljani, Zagrebu in Belgradu. A sedaj dobi pa še Sredec svoj šolski muzej. Bolgarsko naučno ministrstvo je pred kratkim poslalo dr. Ivanova po Nemčiji in Avstriji, da prouči šolske muzeje. Baje je došel tudi v Ljubljano, kjer se je poučil, kako vrlo skrbi „napredni občinski zastop“ slovenske metropole za inštitucijo naprednega slovenskega učiteljstva.

Reforma učiteljišč. Ministrstvo za uk in bogočastje je priznalo pravico javnosti zasebni pripravnici za učiteljišče, ki jo oskrbujejo Uršulinke, v Celovcu.

„Češka šolska matica“ je imela v pretečenem leta 575.495 K dohodkov. Vzdržuje 47 otroških vrtcev, 51 ljudskih in 3 srednje šole.

Palica v šoli. V Amsterdamu obstoja že več časa zakon, vsled katerega je palica in sploh telesna kazen prepovedana v šoli. Ker pa postaja šolska mladina vedno bolj podivjana, vložili so amsteŕdamski učitelji peticijo na mestni šolski svet, da naj ze zopet vpelje telesno kaznovanje.

Umesten ukaz je izdal nižjeavstrijski deželni šolski svet. Glasi se: Okrajnemu šolskemu svetu se ukazuje, da deluje v soglasju z nadzornikom za verouk na to, da se tvarina iz verouka, ki jo je določil škofijski ordinarijat za vse štiri kvartale, natančno prouči. Vsled tega se naroča šolskemu voditeljstvu, da si preskrbi s posredovanjem nadzornika za verouk eden eksemplar te tvarine in s pričetkom prihodnjega šolskega leta pazi na to, da se v resnici ta tvarina predela. Za slovenske razmere prav priporočljivo in posnemanja vredno. Hic Rhodus — — — ?!?

„Avstrijska zveza nemških učiteljev“ šteje nad 18.000 članov. Ali bi ne kazalo ustanoviti i s l o v a n s k o avstrijsko učiteljsko zvezo?

Učiteljske plače v Rumuniji. Ljudski učitelji na deželi dobe mesečno 86 K, mestni 216 K početne plače. Doklade: po preteku 5. let 15%, po 10. letih 30%, po 15 letih 45%, in po 20 letih službe 60% osnovne plače. Poleg tega dobe še posebno nagrado po številu otrok do letnih 87 K.

Moderna Švica. V švicarski „Pratigäuer Zeitung“ beremo: Iščejo se: V Flerden učitelj, službeni čas 24 tednov, plača 400 — 500 frankov; v Tschappina učitelj, službeni čas 24 tednov, plača 450 frankov; v Schiers-Stels učitelj, službeni čas 24 tednov, plača 400 frankov; v Pagig učitelj, 24 tednov službe in 500 frankov plače. Slednjič se išče pastirja v St. Antonien, ki bo pasel kakih 14 tednov, plača 500 — 550 frankov.

Enketa za preosnovno ljudske šole je zborovala dne 27. preteklega meseca v Budapešti. Ta enketa, v katero je vlada pozvala zastopnike raznih političnih in verskih struj, se je bavila le s preosnovno ljudske šole v državnem, političnem, administrativnem in finančijelnem oziru. Za pedagoška načela se snide posebna enketa.

Modelovanje v ljudski šoli.

Češki napisal **Henrik Fiala**. Poslovenil **D. Přebil**.

Spisi dveh znanstvenih američanskih učiteljev, Pranga in Tadda, so osvojili popolnoma mojo dušo. Vzorci del, ki so jih izdelali učenci in s katerimi se pisatelja ponašata v svojih delih, so me navdušili in me prisilili, da sem s svojimi učenci poskušal hoditi po njihovi poti.

Poskušati sem mogel tem lažje, ker imam v drugem razredu vadnice samo triindvajset učencev, in zato je možnost in nevarnost neuspeha mnogo manjša nego drugod, kajti slučajni pogršek, se da kmalu popraviti.

Danes opozarjam na uspehe v enem predmetu, namreč v modelovanju gline. Obenem priobčujem poizkustva, katere sem pridobil pri uvedanju tega predmeta v razredu osemletnih dečkov.

Začenjam zato z modelovanjem, ker mislim, da je za praktiško in umetniško vzgojo mladine izdatnejše nego risanje in to v toliko večji meri, čim popolneje uprizarjajo njega izdelki naravne predmete kakor risanje. Modelovanje je otrokom v začetku tudi bolj umljivo in lažje kakor pa risanje. Stariši vedo po svojem vsakdanjem izkustvu prav dobro, da majhno dete začenja neprimerno preje spoznavati in ljubiti možičke iz lesa ali kavčuka, kakor pa slike. Ta stvar je tudi čisto naravna, zakaj, kakor smo dejali preje, plastičen posnetek je naravnemu predmetu mnogo bolj podoben kakor podoba. Tudi uspehi in lepi predmeti, ki jih izdelata mladi modeler takoj pri prvih poskusih, so prav pripravi, vzbujati njega tvorno domiselnost in zmožnost za opetne in srečnejše poskuse.

Primerjal sem izdelke modelovanja in risanja iz iste dobe pri istih otrocih in sem našel, da so istinito različni. Imam v roki risbe in „skulpture“ dečka, ki pojde še le za pol leta v šolo. Risbe imajo znano lice otroških umotvorov v tej starosti. Velike so, včasih dovtipne, kombinirane in polne predstav in misli, a domiselnost se mora vendar truditi, ako hoče v njih videti to, kar je poskusil majhni umetnik izraziti. Njegovi izdelki iz gline pa so mnogo jasnejši in izražajo gotovo misel jasneje.

Opišem vam nekatere in zraven tudi pripomnim, v katerih okolščinah so nastali. Deček je videl, da modelujem in me je poprosil za košček gline. Rekel je, da napravi Jezusa na križu. Njegova drznost se mi je videla nekoliko prevelika, a ker se dosledno ne brigam za drobno delo otrok, nisem mu svetoval, naj raje izdelata skledico, kroglico ali drug preprost predmet, ki bi se mi zdel primernejši njegovim močem.

Kmalu na to mi je pokazal deček radostno svoje delo. Oči so se mu svetile in raz njegovo lice je sevala samozavest.

Deček je res izdelal lep križec in na njem primerno figuro — Jezusa. Po prvem srečnem poskusu je postal še bolj drzen. Izmodeloval je ladjo z jamborom, drogom in jadrom. Na palubo je postavil rešilni čoln, za ladjo je plavala riba. Valovito morje okoli ladje je ponazoroval z dvema valova iz gline, ki sta se visoko dvigala. Tretji poskus je bil okrogla miza in zofa. Na mizi je bila skleda z juho in ploščki za tri osebe, ki so sedele na zofi. Izvesek, ki je visel pred oknom stanovanja, je zavel učenca, da ga je upodobil v glini. Napravil je deščico, in izril na njej nekoliko lepo lomljenih črt, ki predstavljajo napis. Vsi ti predmeti so bili razstavljeni na kutnogorski razstavi. Poleg njih so bile razstavljene tudi risbe istega dečka, da bi se poznal razloček, dosežen v obeh načinih stvarjanja.

Iz edinega slučaja sicer še ne morem izvajati razloga za brambo te ali one misli, zato naj navedem še nekaj primerov. Pri vseh triindvajsetih učencih mojega razreda so uspehi v modelovanju mnogo znatnejši nego pri prostem risanju. Otroci so se n. pr. trudili narisati krog s prosto roko. Pri večini otrok je bila popolnost risbe vrlo majhna in samo pri nekaterih se je posrečil poskus bolje. V kratkem času nato so modelovali dečki kroglo in krog. Na uspehih je bilo takoj prav jasno videti, kako vsi razumejo nemoteno oblost in mehkost črt in kako hitro zapazijo vsako oglatost ter se trudijo jo popraviti.

Iz tega je vidno, da so tudi pri risanju uzrli hibe, a radi tehniške težkoče, recimo radi pretežke poprave jih niso mogli odstraniti. Nasledek temu je, da ne samo oni majhni deček, ampak tako skoro vsi učenci v mojem razredu rajši modelujejo nego rišejo. Na vprašanje zakaj, odgovoril mi je eden izmed dečkov: „Ker je to lepo delo.“ Vabi jih zahvalnost materijala in lepši uspehi, pridobljeni na lažji način.

Začetek modelovanja je bil dovolj siten. Bilo je treba premagati nekaj formalnih ovir. Največja izmed njih je bil nedostatek mesta, kjer bi se lahko modelovalo. Delati z glino v razredu je vzbujalo radi njenih znanih lastnosti opravičen strah. Končno sem se le za to odločil. Da bi oprava ne trpela, kupil sem tako dolge proge linoleja, kakor je dolga klop in tudi za-se sem oskrbel prt za mizo. Glino smo kupili pri lončarju in v mokro cunjjo zavite kose smo spravili v neko shrambo blizu razreda.

Ravnajoč se po Prangovem spisu sem očrtal za začetek naslednji red, sicer pa sem bil pripravljen ta red predružačiti, ko bi pri delu dobljeno izkustvo me poučilo drugače.

1. Učenci napravijo katerikoli predmet, da se seznanijo z materijalom. 2. Napravijo iz gline kroglo, kakoršna se dela iz snega (ne valjano, samo s prsti stlačeno, brez ozira na gladko površje). 3. Napravijo po naravnem vzorcu škatlico, ki ima podobo kocke; robe, dno in pokrov naznačijo s črtami, ki se potegnjejo s treščico. 4. Valjarček za razblinjenje testa. 5. Pravilno kroglo. 6. Kocko. 7. Valj. 8. Valje raznih proporcij. 8. Polkroglo, ki je nastala po razpolovljenja krogle. 10. Polkroglo, nastalo po modelovanju. 11. Gobo. 12. Štiristransko prizmo. 13. Opeko, po danem merilu. 14. Štiristransko piramido. 15. Tristransko prizmo. 16. Hišico iz štiri- in tristranske piramide. 17. Jabolko na podstavcu. 18. Pol jabolka na podstavcu. 19. Hišico na podstavcu. 20. Okraske na hišah, 21. Znano ptico ali sesalca.

Priprave so bile končane in določil sem, da bomo modelovali v sredo in soboto. Poslednjo polovico ure pred tem je vselej nazorni pouk, na kar se da modelovanje često lepo navezati, ali se pa s tem poukom včasih tudi popolnoma združi.

Priznavam, da sem težko pričakoval prvo uro modelovanja, kajti pri vsej samotolažbi ni hotel izginiti strah pred mogočim neuspehom. V srečo so vsi pomisleki izginili takoj po prvem poskusu.

Začel sem poučevati. Učenci so se čudili nenavadnim pripravam. Kaj je pač v mokri cunji na mizi? Čemu so te lepenke? Radovedni učenci niso se mogli vzdržati vprašanj. Končno je prišel zaželjeni trenutek — razgrnil sem cunjo in vzel v roke kos mokre, mehke gline. Dečki so se jeli glasno smejati; tako čudno se jim je vse to dozdevalo. Potihnili so, ko sem jih vprašal, če zna kdo kaj iz gline ugnesti. Dečki so takoj razumeli kaj hočem in so želeli dobiti kos gline: ni jim več bila predmet posmehovanja, ampak predmet željâ.

„Tudi jaz vam nekaj napravim iz gline“, sem rekel. Ugnedel sem jim psička. Dečki so ga imenovali Sultana, in bili so tako navdušeni in razvneti, da jih nisem mogel niti umiriti. Pred modelovanjem sem razdelil glino na določeno število kosov, a te sem hitro razdelil med učence, da bi jim dal opravila in jim ne-bi bilo treba uničiti dobre volje s kaznijo.

Nekateri so začeli glino takoj gnesti, mečkati, a bistrejši dečki so bili začudeni. Gledali so psa, gledali glino, a marsikateri je zašepetal, da tega ne umeje, in gnetil je glino ves v zadregi med prsti. Med tem so manj pametni nehali glupo gnesti. Glina, katero so prehitro gnetli, se je med prsti osušila in se drobila. Bilo je treba poseči v to delo.

„Psička ne napravi vsak pri prvem poskusu“, sem dejal. „Poskusite najprej kaj drugega, nemara lonček“. Napravil sem okroglo posodico z ušescem; nato lonček, skledico, a za najmanj urne pa kroglico. Mnogim

učencem sem dal novo glino in pričakoval uspehe prvega poskusa. Radostno priznavam, da sem bil docela zadovoljen.

Učenci so prinašali kmalu nato svoje pridelke k mizi. Prevezal sem jih s primernimi besedami, da sem jih obodril, opozarjal na pogrške in predlagal popravke. Končno sem vse predmete pri oddaji označeval s številom učencev po seznamu. Najpreje so bili izgotovljeni sledeči predmeti: pomaranča, osla, rogelj, presti (2), podnožniki (4) lonček (5), kozica, svečka v svečniku, lonec s pokrovčkom, lestva gasilcev z gasilcem na dimniku (prav drzen poskus), spominek, opeka, gad in končno gad na drevesu.

Navedeni seznamek kaže, da večina učencev ni sledila mojim poskusom, ampak si je izvolila rajši svoj predmet. Iz oddanih predmetov sem tudi spoznal, da so oddajali takozvani učenci iz boljših krogov, ki se sprehajajo samo s starši ali s pestunjo, najslabše izdelke i zlasti primus razreda je ugnedel prav beden lonček. Nasproti pa so se učenci, ki so na ulici doma in v šoli samo na posetu, skoro vsi posebno odlikovali.

V prvi uri sem imal tudi nalogo, težko nalogo, uvesti pravi red pri novem predmetu. Bilo je potrebno, da bi si učenci sami umili linolej, kar so delali po vrsti najpreje z gobo, potem pa z oteračo. Linolejevi podložniki so bili začetkoma umazani, po nekolikokratnem modelovanju so jih vračali učenci skoro čiste, niti umivati jih ni bilo več treba. Iz kosa gline, ki so ga sprejeli, so morali n. pr. ugnesti kroglo, a v to niti podložnika niso potrebovali. Nato so si umivali roke, vselej dva in dva v istem redu, kakor sede v šoli. Umivalo je postavljeno na odru in podloženo z veliko polo papirja. Samoobsebi je umevno, da niso smeli metati gline okoli; ostanke so morali zgnesti in vrniti. Končno sem odlikoval štiri dečke s tem, da sem jim dovolil pobrati linolejeve podložnike in glino. Čistost šolske sobe se nikakor ni kršila, in tako sem dognal, da se more v njej modelovati. Mimogrede omenjam, da sem se pri tej prvi uri močno razgrel. Sedaj pa, ko sem si pridobil potrebne prakse in sem privadil učence redu, se več ne utrudim bolj kakor pri risanju.

Drugo uro sem nameraval delati kroglo po določenem načinu (samo ugneten s prsti). Pokazal sem najpreje pomarančo, potem nekoliko drugih krogel in nato sem napravil kroglo sam. Učencem sem podal potrebno navodilo in glino. Njih razpoloženje je bilo dvoje. Nekateri so bili razočarani, ker niso smeli delati, kar bi hoteli, a drugi — skupina, katerih zastopnik je bil primus — so bili zadovoljni, ker niso bili izročeni na milost in nemilost konkurenci.

Krogla je bila takoj gotova in je bila tako popolna, da sem mogel izpustiti 5. številko (t. j. pravilno kroglo); odslej sem oni red popolnoma ostavil, kajti pridobljeno izkustvo je svetovalo, voliti predmete po drugem redu.

Druga številka je bil valjarček za testo. Prinesel sem valjarček v šolo, pogledali smo ga, določili dele valj, roča, nato pa sem ugnetal majhen model, razložil delo in nato so začeli gnesti nestrpni dečki. Ta predmet bi bil lahko tudi pozneje izdelal, ker delo zahteva tu že precej vaje. A valjarček za testo je vendar laglji nego obični valj, pri katerem je čisto izdelovanje okroglih robov precej težavno.

Četrto uro smo modelovali okroglo deščico, nemara 1 cm debelo; gornje stalo smo okrasili s petimi vtiski, narejenimi s prsti v podobi križa. Nato smo napravili kolač iz okrogle deščice tako, da smo nekoliko ojačili rob in sredino okrasili z mandlji (zvezda iz podolgovatih belih kamenčkov).

Prestico smo izmodelovali po naravnem vzorcu. Omenjam pa, da sem pri vseh predmetih povedal, kako imajo dečki postopati pri delu. Tudi sem jih navajal k hitremu delu, kajti glina se osuši po parkratnem gnetenju in izgubi svoje glavno svojstvo. Ako se pa to vendar le zgodi, dajem učencem drugo glino, katero imam za ta slučaj pripravljeno. Prihodnjo uro sem napravil z učenci pleteno presto. Po končanem pouku sem dovolil učencem, da so uganjali šale z izdelanimi predmeti. Glinasto pecivo je nujalo tu posebno hvaležno snov, tako da je bil razred poln bujne mlade radosti.

Veliko navdušenost je povzročil gad, katerega sem zato izvolil, da bi se učenci vadili v izgotavljenju daljših valjev. Zložil sem valjarček, ki je bil na eni strani stisnjen v glavico, na drugi strani pa zožen, v podobi spirale z debelejšim koncem v sredi in označil s svinčnikom oči in usta. „Kaj dela gad?“ sem vprašal. „Spi,“ je odgovoril vprašani deček. Dvignil sem glavico, a odgovor je bil, da preži. Dovolil sem učencem, da smejo napraviti tega ali prejšnjega gada. Nekateri se niso mogli odločiti za končno podobo in so tako dolgo predstavljali glavico, dokler je niso odlomili.

Sedaj so prišla na vrsto po daljšem presledku merstvena telesa. Prva je bila krogla. To smo sicer enkrat že modelovali, a ker sem hotel kroglo sestaviti, prve pa niso bile enako velike, smo morali izdelati nove. To seveda ni škodovalo. Da bi bila krogla enaka po velikosti krogli, sem iztehtal pred poukom kose glin in tako sem dobil enako velika telesa. Po osušenju smo sestavili iz štirih, petih krogel piramidico, kar so delali učenci sami. Piramide smo končno razstavili v razstavnih škatlah.

V naslednji uri smo zopet napravili lepih krogel, a samo kot pripravljalni izdelek. Umetniška korist te ure je bil poseben dovtip. Poklical sem dečka, ki je prvi izgotovil kroglo v moje zadovoljstvo; dejal se mu, naj poklekne na stol pri mizi in dvigne roko s kroglo prav visoko. „Izpusti kroglo!“ sem dejal. Dečki v klopeh so vstajali, a deček na stolu videč, da se ne šalim, je odprl roko. — Kako krasen hlebček je nastal! A to

izpuščanje krogle je bil slavnostni trenutek. Deček za dečkom se je spenjal na stol in izpustil kroglo z resnim licem. Po vsakem padu so se vsi veselo nasmejali in oči so se jim svetile. Spoznanje, da nastane po dotiku krogle s ploščo ploščata krogla, sem uporabil za izvajanje predstave o krogu.

Najbolj se je priljubila učencem goba — gliva. Najpreje sem jim pokazal velik model iz sadre, nato sem naredil gobo iste velikosti, kakor so je imeli napraviti dečki. Spored dela je bil tale: dečki so ugnegli najpreje valjarček nemara dvakrat tako dolg kot širok, ga vzeli v levo roko, in z nekoliko vzbočeno desno roko napravili potem so tudi klobuček, dali ga na levo dlan, prsti desne roke pa so ugnegli globel. Skoro vse gobe so se več ali manje posrečile in učenci so jih ogledovali nekaj dni s posebnim zanimanjem v razstavnih skrinjici. Da se dojem še poveča, sem izbral nekoliko gobic, jih pobarval in jih postavil okoli panja v mah na desko. Tudi to sem izložil v skrinji.

Naslednje kocke sem napravil iz teptanih kosov, da bi jih mogel uporabiti za sestavke. Kocko so poznali dečki še od risanja. Zato sem pred modelovanjem ponovil na lepenkovi kocki vse, kar smo se preje o njej učili, govorili smo o robih, njih številu, imenih in posebnostih o ogljih in stranicah. Učenci so dobivali glivo in so morali najpreje ugnesti med prsti kroglo; iz te so potem napravili kocko tako, da so bili ž njo ob linolejev podložnik. Poprave so bile tem zanimivejše, ker je bilo treba vselej ponavljati nauk o kocki. Predstava kocke pa se pri modelovanju tudi jasnejše tvori v duši učencev, kakor bi bilo to sicer mogoče, kajti ne samo da jo vidijo učenci takšno, kakršna je, in jo izdelajo, ampak pri delu opazijo tudi vzajemnost, katero uniči takoj nepravilnost samo enega njenih elementov.

Tukaj nehajo moji poizkusi. Izkustva, ki sem si jih pridobil, me silijo, jih zbrati v teh le točkah:

1. Modelovati je mogoče v mnogih razredih ljudske šole. Z osemdesetimi učenci sicer ni mogoče delati, s štiridesetimi do petdesetimi pa je možno doseči lepe uspehe.

2. Posebnihi sob za modelovanje ni treba in izdatki, ki so združeni z uvedbo te ročnosti, nikakor ne preobtežujejo proračuna. Glina, ki se uporablja, se neprenehoma pregnetuje, zakaj samo nekoliko vzorcev ohranimo za ohranitev vzporeda, po katerem smo modelovali. — Seveda se mora povdarjati, da se drugi predmeti ne smejo uničevati pred učenčevimi očmi. (Prang).

3. Ura modelovanja je otrokom v veselje. Vsi učenci se je veselijo, kar se more reči le o redkih predmetih. Modelovanje jim je igrača, zabava in jih vabi s smehljajem na licu v šolo.

4. Tudi nemarni dečki ne zaostajajo za drugimi; nasproti kažejo tu nekateri svoj pravi značaj in popravijo učiteljevo sodbo o njih.

5. Dečki „boljših“ krogov se urijo v ročnosti, ki bi se drugače pri načinu njih vzgoje nikakor ne mogla pestovati.

6. Modelovanje vsaj deloma nadomešča ročno delo v šoli — tako važno in tako težko izvedljivo.

7. Ono je temelj nekaterim predmetom, n. pr. merjenju in risanju.

8. Budi etiški smisel, ali uči učence ogledovati plastiko vseh stvari, naravnih in umetelnih.

9. Zato ni samo mogoče, ampak tudi potrebno, uvesti modelovanje v obsegu nazornega pouka ali risanja v ljudske šole, in sicer takoj v prvem letu. To je mogoče, kajti gnesti glino je pripravnejše in laglje, kakor pa sukati svinčnik po papirju. Modelovanje je laglje in bolj hvaležno kot risanje, in tudi zato je uvedenje tega predmeta v ljudske šole vredno priporočila.

Somatologija v ljudski šoli.

(Dalje.)¹

Čutila.

Koliko vrst živcev ima človek? Čemu so ti, oni? Čutni živci pa ne opravljajo vsi enega in istega dela, pa tudi posamezen živec ni zmožen opraviti vsakega dela. S prsti ne gledamo, z očmi pa ne tipamo itd. Čutni živci so tedaj tudi tako razdeljeni, da vsak opravlja svoje posebno opravilo. — Česa potrebuje človek, če hoče sekati, kopati, vrtati? Torej: za razna opravila, razna orodja. Ravno tako imajo tudi živci za svoja opravila primerna orodja, priprave, ki sprejemajo le tiste mike, katere lahko dotični živec odvaja. Kako se imenuje orodje, s katerim vidimo, slišimo, okušamo, vohamo? Oko nam pripomore, da čutimo kakšno barvo, obliko, oddaljenost imajo reči. Čemu nam pripomore uho, jezik, nos, koža? Oko, uho, jezik, nos, koža so čutila in o čutilih se hočemo v naslednjih urah učiti.

Oko in vid.

Nazorila. Znotraj počrnjena škatljica, ki ima spredaj lečo zbiralko, zadaj pa z oljem napojen papir, kakor se rabi pri prerisavanju, ali pa motno steklo. Škatljica se mora dati tako urediti, da nareja leča zadaj

¹ Glej str. 133 „Popotnika“ 1904.

prav jasno podobo. Dve luči, ena slabejša, druga močnejša, kakor je ona v škatljici. Steklo od očal za daljno- in kratkovidne, ki se dobi za mali denar pri vsakem očalarju. Sveže oko od kake večje živali. Drugo se riše na tablo.

I. Dokaži, da je oko priprava le za gledanje! (Bolno, oslepelo oko). Oko je pa tudi najvažnejše čutilo. (Slep človek, posebno pa oslepela žival, ki si mora sama iskati živež.) Tu se ponovi najvažnejše o lečah. Lomijo svetlobne trakove proti sredini in narejajo izven žarišča majhno, jasno a prevrnjeno podobo; čim bolj so izbočene, tem jasnejša in bližje je podoba in obratno. Razmetalnice lomijo svetlobne trakove od sredine, in če se spojijo z zbiralkami, oslabijo jih: podobe se narejajo v večji daljavi.

Hočemo torej pogledati, kako je oko ustvarjeno, da žnjim vidimo!

II. 1. Poglejte to-le oko! Čemu je podobno? Imenuje se očesno jabelko ali zrklo. Sestavljeno je pa iz treh kožic, ki so druga v drugi, kakor n. pr. sedaj ti trije klobuki. (Se pokaže.) Kakšno barvo ima zunanja koža? Zato se imenuje beločnica. Ali je proti sredini tudi bela? Skušaj jo s to-le iglo (pletilko n. pr.) predreti! Kakšna je? Ker je močna, kakor da bi bila iz rogovine, zato se imenuje roženica. Pod prvo kožico je druga, ki ima polno krvnih žilic; zato žilnica. Ta žilnica pa je prepojena s črnim barvilom, kakor platnena krpica, katero pomočiš v črnilo. Zato je videti oko znotraj črno. Spredaj pa se ta kožica ne vlega na roženico, ampak se spusti navzdol tako, da nastane med njo in roženico prazen prostor. (Se nariše.) Ta sprednji del žilnice ima pri raznih ljudeh različno barvo; pogledajte si to med seboj! Zaradi teh različnih barv so ji dali ime mavrična kožica. Kaj pa vidite v sredini te kožice? To ni pika, ampak luknjica, zenica imenovana, skoz katero se vidi črna barva žilnice, kakor da bi gledal v prazen sod. Žilnice se dotika tretja kožica, po kateri je razrasten očesni živec kakor mreža; zato mrežnica. Poglejte si ta živec! Od kod pride v oko? Kako se imenuje? Tikoma za mavrično kožico pa je očesna leča. (Živalsko oko se prereže, da se dobi leča. Ako se ta dene na košček papirja tako, da pride na luknjico, ki se je prej v papir naredila, tedaj se otroci lahko prepričajo, da ima tiste lastnosti, kakor steklena leča.) Ali je ta leča tako trda, kakor steklo? To pa je velikega pomena, kakor bomo pozneje videli. Kaj pa bi se zgodilo, ako bi bile votline v zrklu prazne? Kaj pa ste videli iz prerezanega očesa teči? Med roženico in lečo ozir. mavrično kožico je očesna voda, v večji votlini za lečo pa je neka zdrizasta snov, steklovina imenovana. Obe tekočini ste popolnoma prozorni, da lahko gre svetloba skozi nje.

2. Kako tedaj vidimo? Oko je približno tako urejeno kakor ta-le škatljica. (Se kratko opiše.) Na to se obrne škatljica z lečo proti oknu

in tako uravna, da se vidi na prosojnem papirju jasna podoba okna. Lahko se tudi kak učenec k oknu postavi. Tako — kakor pri tej škatljici — pride tudi pri očesu svetloba skozi roženico, zenico, lečo in tekočino ter naredi na mrežnici majhno podobo tiste reči, katero gledamo. Živec, ki je po mrežnici razrasten, vodi tisti mik, ki ga povzroča podoba na mrežnici v možgane in tam se zavedamo, vidimo.

3. **Napake očesa.** Gotovo je že kateri izmed vas videl človeka, ki je imel pred očmi naočnike ali očali. Zakaj neki? Ako gledamo reči od blizu, tedaj se leča na sredini bolj vzboči, da se naredi na mrežnici jasna podoba; ako pa gledamo oddaljene reči, tedaj se pa mora leča nekoliko stisniti. Zato mora biti leča nekoliko mehka, da se lahko prilagodi raznim daljavam. Urarji, pisarji itd. pa imajo svoje delo vedno blizu oči; zato je leča vedno napeta in naposled tako ostane. Taki ljudje potem reči le od blizu jasno vidijo, oddaljenih pa ne več; zakaj? Imenujemo jih *kratkovidne*. Kaj pa je treba storiti, da postane močna (močno napeta) leča slabejša? Tako si tudi ti ljudje denejo pred oči leče razmetanke in s tem vidijo tudi v daljavo. Ljudje pa, ki vedno le bolj oddaljene reči gledajo, kakor prebivalci na deželi, dobe na starost slabo oko s tem, da ostane leča vedno stisnjena in ne morejo razločiti bližnjih reči, kakor n. pr. črk v molitveni knjigi. Kakšne leče je tem treba pred oči? *Daljnovidni* rabijo torej povečalna stekla. — To se lahko prav lepo dokaže s prej omenjeno škatljico, ako se prvotna leča nadomesti z močnejšo, pred katero se dene leča razmetalka, ali pa s slabejšo, ki se okrepi z lečo zbiralko. — Včasih zboli očesna leča in postane motna; zdravniki izvlečejo tako lečo in jo nadomeste z močno stekleno, ki jo nosi dotični pred očesom. Če pa zboli ali celo odmre očesni živec, potem pa ni več nobene pomoči: človek oslepi. Zakaj tudi tak človek oslepi, kateremu izteče očesna mokrina?

III. 1. Kako izpolnjuje oko svoj namen?

a) Kaj je gledanje? Oko se naravna na tisti predmet, ki se ga hočemo zavedati, da se naredi o njem na mrežnici jasna slika. Predmeti pa leže raztreseni na vse strani ali se premikajo; zato je oko

b) pritrjeno visoko na glavi, ki se vsled gibkega vratu urno okreta.

c) Oko ima dva para vspeorednih in en par poševnih mišic, da se lahko v svoji globini na vse strani obrača. Poskus. Ako sta mišici proti nosu ležeči, preveč pritegnjeni, tedaj gledata očesi navskriž, „škilita“. Zdravnik temu lahko odpomore.

2. Ali pa ima nežno oko tudi dovolj obrambe?

a) Leži v jamici med trdnimi kostmi.

b) Jamica je obložena z mastjo, ki ne pospešuje samo očesnega gibanja, ampak se vda, ako se na oko pritiska in tako zmanjša pritisk, Zakaj ima bolnik vdrte oči?

- c) Obrvi zadržujejo znoj, ki teče s čela. Znoj grize v očesu.
- č) Trepalnice zaprejo oko, ako hoče kaj vanj pasti; vejice na trepalnicah pa zadržujejo prah.
- d) Roženica in beločnica sta trdni koži, ki zabranujeta ranjenje.
- e) Proti premočni svetlobi zakrijejo oko trepalnice; skrči se pa tudi zenica, da pride le malo svetlobe v oko. Poskusi to doma z mačko!
- f) Solze zmakajo oko in trepalnico, ki briše prah z zrkla z utripanjem. Očali se tudi morajo brisati. Solze pa tudi izplavijo reči, ki zajdejo v oko.

IV. Gledanje se vrši le s pomočjo živcev. Primerna vaja krepi očesne živce, kakor jim tudi škoduje vsako napenjanje. Slepec je največji revež na svetu; tak človek je vreden največjega usmiljenja.

Smrt ni nesreča — a življenje in
Slepota je nesreča neizmerna.

V. Kako skrbeti za zdravo oko.

a) Premočna in trepetajoča luč, kakor tudi preslaba, razsvetljava draži očesni živec. Ne čitaj tako, da bi ti solnce sijalo na knjigo!

b) Kdor mora svoje oči pri delu napenjati kakor krojači, šivilje, kovači, pisarji itd., naj gleda večkrat ven v zeleno, ali pa oddaljene reči. Pri pisanju ne drži nosa v zvezek!

c) Na zdrave oči ne devaj nikdar naočnikov. Ako jih pa potrebuješ, naj ti jih odloči zdravnik.

d) Če ti je padlo kaj v oko, ne drgni po očesu, ampak privzdigni trepalnice in solze bodo izplavile reč iz očesa. Stopi tudi pred ogledalo, da vidiš, kaj imaš v očesu in si pomagaj z mokrim koncem robca, ali pa pokličiči koga na pomoč.

e) Ne pripuščaj, da bi ti kdo od zadaj zatisnil oči, kakor to otroci radi delajo in vprašajo: „Kdo je?“

f) Ako ti zboli oko, idi k večjemu zdravniku. Ali verjameš, da lahko kdo s „hudim pogledom“ živini škoduje?

Uho in sluh.

Nazorila. Dobra slika. Cev, čez katere odprtino je napeta kavčukova kožica.

I. Kakor oko, tako je tudi uho le orodje. Z ušesom sprejemamo glasove. Kako pa nastane glas? (Tukaj se naj namreč ponovi kratko tvarina o zvoču.) Kaj se še mora tresti, da pride glas (zvok) do nas? (Primer z mirno vodo, v katero se vrže kamen.) Ali slišimo s tem le hrustancem? (Se pokaže uhelj.) Kaj še opazite pri ušesu? (Luknja je v glavo.) Uho je torej tudi v glavi. Kakor oko, tako ima torej tudi uho več delov.

II. Kaj vidite od ušesa od zunaj! Čemu je uhelj? Zakaj je pa iz hrustanca in ne iz same kože? Kam gre zvok, katerega vjame uhelj? Zato se ta cev imenuje zvoko- ali sluhovodnica. Sluhovodnica pa je znotraj zadelana s tanko, mehko kožico, ki se imenuje bobnič. (Se pokaže s kavčukom zastrta cev.) Uhelj, sluhovodnica in bobnič se imenujejo skupaj zunanje uho. Kaj se pa sčaja včasih komu iz ušesa? To je ušesno maslo. Zakaj se nareja to v sluhovodnici? Prah in žuželke, ki hočejo v uho se nanj primejo, da ne morejo do bobniča, katerega bi lahko poškodovale. Ali res silijo štrigalice v uho? One iščejo le skrivališč in tako zajdejo včasih — toda poredko — komu v uho.

2. Zadaj za bobničem se nahaja v glavi majhna votlina, bobničeva votlina imenovana; velika je kakor lešnik. Zatisnite si nos in zaprite usta ter skušajte sapo v se potegniti in jo zopet iztisniti! Kaj čutite? V ušesih nekaj poka. Iz vsakega srednjega ušesa gre namreč cev v usta; ta cev se imenuje ušesna troblja. Zakaj pa ne more zrak po tej cevi skozi uho v usta? Bobničeva votlina se imenuje tudi srednje uho.

3. Za srednjim ušesom so pa še dalje v glavo v kosteh votline, ki imajo podobo polževe hiše in polkrožnih cevi. Te votline so prevlečene s kožo kakor n. pr. znotraj nos ali usta. Po tej koži pa je razrasten ušesni ali slušni živec, katerega konci mole nekoliko iz kože kakor n. pr. dljučice. Te votline pa niso prazne, ampak napolnjene z vodo, ki se imenuje ušesna voda. Ta tretji del ušesa je notranje uho. Iz srednjega ušesa vodita dve luknjici, ena okrogla in ena podolgovata, v notranje uho. Kaj bi se lahko vsled tega zgodilo z ušesno vodo? Da ne izteče, zadelani sta luknjici s tanko kožico in imata ime okroglo in podolgovato okence.

4. Kako pa torej slišimo? Kaj povzroča zvok v zraku? Kje se vjamejo ti zvočni valovi? Ko pa pridejo do bobniča, ga stresejo. (Pri gromenju se stresajo okna.) To tresenje pa se mora prenesti v notranje uho; zato gredo od bobniča do podolgovatega okenca tri koščice, ki so med seboj zvezane tako, da narejajo nekak mostič med obema kožicama. Ako se torej bobnič strese, strese se tudi ta mostič in pocuka za podolgovato okence. Kaj pa je za tem okencem? Tako se tedaj strese tudi ušesna voda in v njej se zamajejo ter vzdražijo živčne nitke, ki vodijo ta mik v možgane k zavesti: mi slišimo.

III. 1. Kako je uho za svoj namen primerno ustvarjeno?

a) Nameščeno je v glavi, ki se na vse strani kreta.

b) Ima uhelj, ki vjame več zvočnih valov. Kaj storijo tisti, ki hočejo kaj dobro slišati? Z dlanjo takorekoč povečajo uhelj. Katere živali imajo velike ali celo gibljive uhlje? Zakaj? Nekateri ljudje pa odprejo tudi usta, da dobro slišijo; zakaj? Zvok pride po ušesni troblji naravnost v

srednje uho, da močnejše stresa koščice in z njimi podolgovato okence. Ali že torej tisti oglušči, kateremu se pretrga bobnič? Kedaj pa postane človek popolnoma gluhi? (Ako se pretrga katero okence, da izteče ušesna voda.)

2. Kako je uho zabranjeno proti nezgodam?

a) Vloženo je v trdne kosti glave.

b) Ima nekoliko navzdol zakrivljeno sluhovodnico, da močen zvok ne udari s tako silo ob bobnič.

c) Po ušesni troblji pride zvok ob enem tudi od znotranje strani do bobniča, ako so usta odprta in tako zabrani enostranski pritisk na bobnič. Zato topničarji pri streljanju usta odpirajo.

d) Ušesno maslo brani žuželkam in prahu do bobniča in ga maže, da ostane prožen.

IV. Zakaj je notranje uho najvažnejši del ušesa? Kaj vzbuja sluh? (Tresenje zraka in ušesnih delov do živca.) Kako imenujemo človeka, kateremu je ušesni živec odmrl? Česa se ne privadi otrok, ki je prišel gluhi na svet, ali je oglušil v rani mladosti? Takega siromaka imenujemo gluhi onemca.

V. Negovanje ušesa.

a) Ako se ušesno maslo strdi in zadela sluhovodnico, postane človek nagluhi. Z vbrizgavanjem mlačne vode se maslo raztopi.

b) Kričanje na uho ali zaušnice so nevarne; zakaj?

c) Otroci naj ne devajo fižola, graha, koruze itd. v uho, ker lahko povzročijo boleznj ušesa.

d) Uho naj se nikoli ne snaži z ostrimi rečmi, ampak s koncem sesvalkanega žepnega robca.

e) Otrokom naj se ne dovoljuje pri petju itd. z rokama v hitrem menjavanju zapirati ušes; to ušesnemu živcu tako škoduje, kakor očesnemu trepetajoča luč.

f) Če je komu bolha zašla v uho, naj vlije vanje olja in glavo nagne.

g) Da morajo biti uhlji osnaženi, se razume samoobsebi.

Nos in voh.

Nazorila. Izposodi si pri cerkovniku človeško lobanjo, katero rabi v cerkvi o mrtvaških prilikah.

I. Kako se imenuje čutilo za vohanje?

II. 1. Kako je zgrajen nos od zunaj? Zgoraj kost, proti koncu hrustanec, pokončna hrustančasta stena razdeljuje vnanjo duplino v dve nosnici. Notranja uredba nosú. Pod koščnim delom nosa je samo ena votlina, ki prehaja v goltanec. (Ljudje, ki se nespodobno vedejo, potezajo smrkelj v goltanec.) Ta votlina pa nima gladkih sten, ampak nagubane, školjkaste. Se pokaže s papirjem. Zakaj tako? Nos ima s tem

znotraj veliko večjo površino, a zavzema isti prostor, kakor pri ravnih kosteh. (Za nagubano obleko je treba več tkanine, a je tako obširna kakor gladka.) Po teh kosteh je razpeta tanka koža sluznica, in po njej se razrašča živec, katerega konci mole istotako iz nje, kakor pri ušesu.

2. Kaj moramo storiti, ako hočemo kako reč v o h a t i? Zrak moramo potegniti v nos. S tem zrakom pa potezamo v nos vonjajoče tvarine, ki zadevajo ob živec in ga dražijo. Živci vodijo ta mik v možgane in tam se zavedamo vonja: v o h a m o. Suh živec pa je neobčutljiv; zato izločuje sluznica neko sluzo, ki jo imenujemo smrkelj.

III. Katere reči lahko vohamo? (Take, ki se izpreminjajo v hlapove.) Zakaj je nosna votlina nagubana? (Da ima živec več prostora.) Nos je čuvaj pljuč in želodca. Kako? Slab, izprijen zrak smrdi in ravno tako izprijene jedi; vse to je zdravju škodljivo. S čim pa se nosni živec pokvari? Z njuhanjem tobaka in podobnih snovi, kakor tudi z vohanjem močno dišečih tvarin. Zakaj je to zdravju škodljivo? Kedaj še ne moremo vohati? N a h o d nastane vsled prehlajenja sluznice, ki oteče in izceja obilo sluze. S potenjem se nahod odpravi. Nespodobno je, vsekavati se na tla ali se brisati z rokavom, kakor tudi rovat s prstom po nosnicah. Vsak imej za brisanje snažen žepni robec.

Jezik in okus.

I. Kako se imenuje čutilo, s katerim okušamo?

II. 1. Poglejte drug drugemu jezik! Kakšna je njegova površina? (Raskava.) To so bradavice in v vsaki teh bradavic je nitka živca. Iz česa pa je jezik? Jezik je torej gibka mišica, ki je v grlu prirastena.

2. Kako okušamo? Tekočine, ali snovi, ki se v slini raztopijo pridejo do živcev v bradavicah in jih ščegetajo. Živci pa vodijo ta čut v možgane in tam se zavedamo: o k u š a m o.

III. Kakšno opravilo ima jezik? Preskušava jedi po okusu, pa tudi otipa trde in ostre reči (kamenčke, koščice), pove ali so jedi vroče ali mrzle, poriva jed med zobe in pomaga tvoriti glasove. S čim se živci jezika skvarijo? Z žganimi pijačami, z jedkimi dišavami (poper, cimet), s tobakom (čikanje), pa tudi s prevročimi jedmi. Zakaj je to za zdravje slabo? Kdor ima skvarjen jezik, si rad jedi močno soli ali s poprom poštopa, kisa itd. Preveliko takih jedkih snovi pa kazi želodec in čreva in povzroči lahko nevarne bolezni.

Koža in tip.

I. Kaj pa pokriva celo telo?

II. Ali so v koži tudi živci? Dokaži! Roka se z iglo zbóde, pri zaprtih očeh se določi vrednost kovanega denarja s prsti, v dlan, ležečo na klopi se položi kos lesa in svinca, roka se približa zakurjeni peči.

III. Kaj torej čutimo s kožo? (Bolečino, obliko reči s tipanjem, težo in toplino reči. Ali je koža povsod enako občutljiva? Prsti in ustnice imajo največ živcev. Kako ohranimo kožne živce zdrave? Treba se je pogosto umivati po celem telesu ali se kopati.

IV. 1. Zakaj so najvažnejša čutila nameščena v glavi? Gibljivost glave, kratka pot živcev do možganov in njih obramba v okostju glave.

2. Kak pomen ima to, da poedini živci služijo posameznim čutilom? S tem je delo med živce razdeljeno in vsak živec lahko svoje delo vedno boljše in popolnejše opravlja. Ako bi en živec imel več opravil (gledanje, poslušanje itd.), bi nobenega ne mogel dobro opravljati, ker bi eno dejanje drugo motilo in človek bi bil zelo nepopolna stvar. „Ednajst rokodelcev, dvanajst stradavcev“.

V. 1. Katera čutila ima slepec bolj razvita nego drugi ljudje? Dokaži!

2. Gluhonemi so lahko razdražljivi in nagle jeze. Ker ne slišijo ničesar o Bogu, o veri, o dobrem in hudem, zato so duševno bolj zaostali nego slepci.

3. Zavodi za slepce in gluhoneme.

4. Slepčevi vzdihljeji. (Il. B. št. 34.)

5. Divjaki imajo bolj razvita čutila nego mi; zakaj?

6. Čutila so vrata v dušo.

V. Pulko.

O načrtu za sestavljanje krajevnih opisov.

Fr. Kocbek.

Reklo bi se vodo v Savo nositi, ko bi vnovič skušal povdarjati važnost krajevnih kronik, katero ovažujejo ne-le vsi omikanci, nego naravnost žele zgodovinska društva in tudi šolska oblastva. Leta 1892. se je obrnilo „Zgodovinsko društvo za Štajersko“ na deželni šolski svet štajerski, naj bi se — seve v prvi vrsti učitelji pridobili za eminentno koristno delo, da bi opisali vsaj znamenitejše kraje. In res je izišel tak ukaz z dne 25. avg. 1892, št. 4726. „Zgodovinsko društvo za Štajersko“ je potem razposlalo učiteljem, ki so omenjeno nalogo prevzeli, posebne knjige s poukom, kako se naj sestavijo krajevni opisi in dnevne kronike. Za vzor je tam opisana trška občina Moßkirchen z bližjo okolico. Glavni oddelki tega opisa so: I. Lega kraja, prebivalci. II. Politične razmere.

III. Obrtne razmere. IV. Cerkev, šola, šege in navade, društveno življenje. V. Raznoterosti, samo slučajnosti za krajevno kroniko.

Na prvi pogled se pač vidi, da gornji načrt za opis krajev ni kaj srečno izdelan; ne-le, da so razne stvari pomotane v eden oddelek, pogrešamo na drugi strani mnogo važnih točk, katere bi se ne smele prezreti. Opis kakega kraja mora biti vsestranski in temeljit, le potem doseže svoj pravi namen.

L. 1893. je prinesel „Popotnik“ spis „O sestavljanju krajevnih kronik“ iz peresa tovariša J. Klemenčiča s sledečo razporedbo: I. Krajevna zgodovina. II. Krajepis: 1. prirodznanski opis, 2. politični opis, 3. prebivalci, 4. gmotno stanje, 5. duševna obrazovanost. III. Spisovanje dnevne kronike.

Lanskega leta so okrajni šolski sveti zaukazali spisovanje kraje- in domoznanstev za vse šole celjskega okrajnega glavarstva (ukaz z dne 21. okt. 1903, št. 1532 v „Uradnem listu“ št. 45). Tam se je namignilo, da je v to svrhu izvrsten pripomoček knjižica Antona Vrbka „Schematische Anleitung zum Studium und zur Abfassung einer Orts- und Heimatskunde“ (Kleine Lehrer-Bibliothek, zvezek 24, Znaim 1894, Fournier Dr. Haberler). To navodilo je zares izborna sestavljeno in ima pod raznimi zaglavji mnogovrstna vprašanja oziroma opombe za studij in preiskovanja. Ker je pisatelju „človek produkt danih razmer svojega bivališča“, govori o njem še-le koncem opisa, ko so se vse druge razmere poprej do dobrega opisale. Ta razporedba se mi dozdeva povsem naravna in logična.

Sestava krajevnega opisa pa ni nikakor tako enostavna stvar, kakor bi si kdo mislil v prvem hipu. Krajevna kronika se sicer lahko skrupca v kratkem času, ali ako ni natančna, ozirajoča se na vse razmere, tudi ni mnogo vredna. Omeniti še moram, da bodo krajevni opisi z ozirom na razne občine tudi različno obširni. Za manjše kraje se isti lahko dovršijo v nekaj mescih, za znamenitejše šolske okoliše morda komaj v nekaj letih. Temeljnost takega spisa je torej največ odvisna od natančnosti, marljivosti in spretnosti spisovatelja.

Da se krajevni opis tem popolnejše izgotovi, predlaga A. Vrbka, naj si vsak sestavljalatelj napravi po njegovih podatkih vprašalne pole ter natančno premotriva razvrščena vprašanja, dajajoč jim vesten odgovor. Zanikajoči odgovori imajo le izjemoma vrednost in pomen. Ko so vprašanja, ki sploh za občino pridejo v poštev, rešena, je tudi prototip krajevnega opisa gotov.

Mislim, da bode Vrbkov načrt za krajevne opise marsikaterega tovariša zanimal. Zato ga v sledečem objavljam s to spremembo, da sem marsikaj dodal, kar je važno za naše domače razmere. Gotovo pa se je še mnogokaj prezrlo, kar bode vesten spisovatelj ozirajoč se na domače razmere sam lahko našel.

Evo ga torej v prevodu:

1. Kraj in njegova okolica.

Ime šolske občine v raznih jeziki. Pomen in postanek kraj. imena. Kako ljudstvo izvaja kraj. ime? Zdravilišče? Rojstni kraj ali bivališče znamenitih mož? Lega kraja. V katero faro spadajo občine? Kam so všolane? Lega občin medsebojno, kratek opis terena, površine tal in okolice. Površina občine z načrtom. Geometrična oblika občine ali njenega dela. Krajevna, ploskovna mera v primeri s *ha*. Razvrstitev in število hiš. Gradivo hiš: les, kamen, opeka, poteptana ilovka. Krov strehe. Ali se nahajajo slike kraja ali delov kraja? kje in od keda? Stare karte ali načrti temelja? Stojte hiše s pročeljem ali s stransko stranjo proti cesti? Razdelitev hiš in imena posameznih delov. Lega posameznih gospodarskih poslopij k dvorišču? Stare hiše, njih posebna zidava, posebna znamenja, letnice, stare slike, kipi, grbi, javna poslopja, njih zidava, če možno njih zgodovina, dvori, gradovi, razvaline, stolpi, stara vrata in okopni jarki. Samostani, njih sedanje stanje in njih zgodovina, pravljice o postanku kraja, pravljice o razvalinah ali o znamenitih ljudeh, ustno izročilo in zgodovinski viri o početku in zgodovine občine, gradov, razvalin, samostanov in znamenitih zgradb. Viri, v katerih knjigah se nanašajo na kraj. Zgodovinski spomeniki, stare mučeniške sohe, monumenti in drugi spomini, n. pr. stari grobovi, denar, predmeti iz kosti kamena ali kovin, stara pisma in listine, krajevne kronike, zapiski v molitvenikih, biblijah ali koledarjih, poročila o vničenih krajih, požarih, ledovju, povodnjih, vojnah, epidemijah in kugah (le z ozirom na kraj o ljudeh pozneje). Ljudske pripovedke iz krajevne in občne zgodovine, epizode iz vojn itd.

2. Goropis.

Gorovitost občine, pogorja, njih smer, najznamenitejše višine, njih absolutna in relativna visokost nad morsko gladino, gorska sedla, prelazi, podolžne, povprečne in stranske doline, skale, votline, podzemeljske jame, prodišča, gramozne in ilovnate jame, kamenolomi, rudniki, mineralogična sestava kamenja, okamenine, geološka tvorba, kakovost črne zemlje, razredi polja, kako so isti razdeljeni v občini? Ali so pogorja pogozdena? Ali imajo vpliv na podnebje? Krajevne lepote in posebnosti z ozirom na obliko gor, lednikov, morén, eraličnih klad itd. Izvanredni pojavi: potresi, sledovi o ugaslih ognjenikih itd.

3. Vodopis.

Kateri studenci, potoki, reke, ribniki, mlake, močvirja, jarki, varnostne zgradbe na obrežjih, jezi, nasipi in vodotoki ali struge, osušeni ribniki se nahajajo v občini? Njih tok, lega, množina vode in padec, izkoriščanje

istih za vodne naprave, n. pr. mline, žage, tovarne; pristajališča, mostovi, brvi, brodi, prehodišča za konje; vrtinci, plitvine in otoki, stari mosti in njih ostanki. Kako oskrbujejo občino z vodo? Studenci, štepihi, vodnjaki, vodovodi; kakovost in toplina vode; zdravilnice, rudnice in žveplenice, slatine. Katerim studencem se pripisuje dober ali slab učinek? Ali se nahajajo kopališča v potokih in rekah ali na prostem, posebne vodne umetnosti, naprave za namakanje ali osuševanje travnikov in polja? Ali se nahajajo plavajoči mlini itd.? Ali se dajo dokazati stara rečišča, ribniki in jezera? Kakšni sledovi in ostanki se nahajajo? Ali so se našle školjke in okamenine?

4. Podnebje.

V čem se razlikuje podnebje proti sosedni občini? Glavna smer vetrov. Kako se občuti zima, poletje? (zameti, močni vetrovi, hud mraz, huda vročina, toplinska razlika s sosednimi občinami, nevihta, toča, močna ali slaba padavina, snežni plazovi in usadi itd.). Izvanredna vročina ali mraz. Po možnosti (ako je ombrometrična postaja) srednja letna toplina, število neviht in visokost padavin. Ako se v kraju nahaja meteorologiška ali hidrografična postaja, se ista opiše: s kakšnimi instrumenti se opazuje? kedaj? po kom?

5. Rudinstvo.

Nahajoče se in porabljene rudnine. Geološka tvorba in mogoče okamenine. Ali je kakovost ôrne zemlje kmetijstvu ugodna ali ne? Kateri poljski pridelki vsled tega najboljše uspevajo? (Podlaga travnikov, gozdov, njiv, vinogradov, hmeljišč, pašnikov, pustinj.) Ali se katera rudnina posebno uporablja? S kakim uspehom? Kamenolomi, opekarna, rudokopi. Kako se obdeluje zemlja? Kakšno podlago ima kulturna zemlja? Kako se napravljajo kleti s kopanjem? Ali je treba pri zgradbah pilot? Posebno očitvidne rudnine, bogastvo rudnikov, žile rudokopov, rudnice, viri kamenega olja itd.

6. Rastlinstvo.

Posebno očitvidni zastopniki rastlinstva, cvetic, zelišč, grmovja in dreves v gozdu, na polju, tratah, pašnikih, travnikih, vrtih, na hribih, planinah in pustinjah (zlasti strupenice, gobe, plevel in paraziti). Nahajališča redkih rastlin, grmov in dreves, planinske cvetlice. Botanična literatura o dotičnem kraju.

a) *Gozdovi*. Koliko *ha* gozdov listnatega in igličastega drevja, lastniki največjih gozdov, v katerih drevesnih vrstah so posebnosti (staro drevje, gozdne grape, pustinje, znameniti gozdni poti, gorske steze, ribniki, gozdni travniki ali frate, močvirja). Razporedba drevesnih vrst na visočine ali rastlinske pasi. Pogozdovanje, posekanje gozdov popolnoma ali po-

sameznih dreves, presek, frate, vmesni nasadi ali prirodno pogozdovanje. Ruševje, koliko *ha*, v kateri višini se začenja?

b) Travniki in pašniki. Koliko *ha* imajo največji posestniki (oziroma vsi). Ali so suhi ali mokri? Ali so potrebne naprave za namakanje ali osušenje istih? Ali so iste že izvršene? Močvirja in barja, ali se koplje šota? Lega in velikost planinskih pašnikov, čegava lastnina?

c) Njive. Površina njiv, zelenjadnih gred izven vrta. Kaj se prideluje? Kakšen značaj ima sploh kmetijstvo proti sosedni občini? V koliki meri se pridelujejo posamezni poljski pridelki, posebno še z ozirom na sosedno občino? Kateri poljski pridelek se največ prideluje izmed vseh? Po katerem sistemu se polje obdeluje? Kakšna gnojila se rabijo? Kateri poljski pridelek se dobi čez domačo potrebo? kateri ne zadostuje? Ali se prideljujejo specialitete: trgovske ali dišavne rastline? katere? Bolezni in škodljivci rastlin.

Tabelarični pregled poljskih pridelkov:

a) Žita . . . rž . . . *q* ali *hl*.

pšenica .

ovsa .

ječmena .

prosa .

koruze .

b) Gomoljnice . . krompir .

repa .

pesa .

c) Stročnice

d) Zelenjad

e) Krmne rastline

f) Trgovinske, dišavne in zdravilne rastline

d) Sadovnjaki. Katero sadno drevje se nahaja? Katerega je največ? Kako so sadovnjaki napravljeni? Način cepljenja, kvantiteta in kvaliteta sadja, poraba istega doma, za sušenje, žganje ali sadjevec. Trgovina z divjaki, požlahtnjenimi drevesi, drevesnice. Sadni škodljivci.

e) Vinogradarstvo. Vrste trt, površina vinogradov, razlika v obdelovanju s sosednimi občinami. Pridelek, oskrbovanje vina, njegov konsum, škodljivci, bolezni, viničarske šole, cepljenje ameriških trt. Koliko se razlikuje domače vino v kvaliteti in ceni z vinom sosednih občin? Kako se zatirajo škodljivci vinogradov iz rastlinstva? Povprečna starost vinogradov kako dolgo se pečajo z vinogradarstvom? Kateri so najstarejši, kateri najmlajši nasadi? V katerem času se zapuščen vinograd vnovič zasadi? Kedaj in kako se gnoji? Kakšen je pridelek v primeri s poljskimi pridelki pri najboljši ceni? Stare stiskalnice z napisi, posebne stiskalnice, stari sodi in kleti.

f) Hmeljiščja. Površina hmeljišč, vrste hmelja, obdelovanje in sušenje istega z ozirom na sosedne občine, kakovost in množina pridelka, cene hmelja povprečno (če mogoče za več let nazaj). Sušilnice, napajalnice in skladalnice za hmelj.

g) Vrta. Površina vrtov, njih razdelitev, kakšno ograjo imajo, katera zelenjad se največ prideluje, katere cvetice so najbolj priljubljene?

h) Šolski vrt. Posebni pojavi v področju kmetijstva, cvetličarstva in umetnega vrtnarstva. Kateri poskusi so se obnesli z gojitvo inozemskih vrst?

7. Živalstvo.

Živali v gozdu, na polju, hribu, planini, v zraku in vodi. Ptice pevke, selivke, prehodnice. Posebnosti med domačimi živalmi. Lov in ribarstvo (Lovska pravica, lastni lov, pravica ribarstva, zverinjaki, razne vrste lova, ribji lov, umetno ribarstvo). Katere ribe se nahajajo, raki? Uspéh lova in ribarstva. Kedaj je bil zadnji medved, volk ali ris ustreljen? Redki lovski plen. Škodljivci gozdarstva in kmetijstva izmed živalstva. Približno stanje divjačine, konj, krav, volov, svinj, ovac in koz. Nekaj o pasmah teh živali in njih prednosti, zlasti z ozirom na sosedno občino. Pristave, sirarstvo, mlekarstvo, in pitanje govedí, planinski pašniki, običaji pri gonji živine v planino. Premiranje in licenciranje živali, asentiranje kônj, postaje plemenskih žrebcev, od kmetijskih društev ali občin ali okrajnih zastopov izročene plemenske živali, o plemenitvi pasem sploh. Perutnistvo, pasme kur, rac, gosi in golobov. Katere ptiče drže v kletkah, posebno ptice pevke. Svi-larstvo, bučelarstvo, dobiček tega. Prazgodovinske najdbe, petrafakti, odtiski, oskorjenine iz živalstva. Posebne opazke o izvanrednih živalih: redki gosti, nepravilnosti, opazovanja.

8. Materijalna kultura.

Poraba surovin in iz njih dobljenih rokotvorin. I. Obrt. II. Industrija.

Poraba surovin: a) iz rudništva (n. pr. glina za opeko, glinenino v malem in na veliko, rokodelstvo, tovarne, apnenice in plaveži, razni kovinarji, juveliri, livarne, delavnice za dele strojev itd.); b) iz rastleništva (n. pr.: pri oglarjih, smolarjih, mizarjih, kolarjih, tesarjih, strugarjih itd.), pri dobavi slada in sladkorja; v pivovarnah, žganjarnah, octarnicah, mlinih, stopah za čreslo, pri napravljanju tobaka in cigaret, pri napravi vsakovrstnih tkanin, n. pr. platna itd.; c) iz živalstva (mesarji, milarji, usnjarji, sedlarji, suknjarji, suknene tovarne, tovarne za umetni gnoj itd.). Zadruga in njih pravila, šege iz starih časov, število raznih rokodelcev, stari in novi obrtni napisi; opazke o izvrševanju posebno priljubljenega obrta; o tovarnah, kjer se razne surovine in rokotvorine izdelujejo; opomba o posebnem razvitku teh industrijskih naprav glede osnove, notranje uredbe, zmožnosti stvoritve in upliva na male obrtnike in narodno blagostanje;

izborna industrija v starem in novem času; vzrok napredovanju ali nazadovanju. Koliko ljudi ima zaslužek in kolika je mezda? Cena surovin in rokotvorin.

Mezda raznim rokodelcem, ako delajo na domu. Mezda raznim delavcem, ki delajo na polju, hmeljiščih, v vinogradih, v gozdu; drvarji, žagarji, splavarji, planinski pastir. Zavarovanje delavcev.

9. Trgovina in promet.

Kam se surovine izvažajo, odkod uvažajo. Trgovina s surovinami in rokotvorninami; raznovrstni izdelki, splavi; semnji, trgovine, gostilne, njih starost, ime in napis, razne vrste trgovin in njih število, kupne in prodajalne cene domačega in pripeljanega blaga, denarni promet, posojilnice, hranilnice; trgovske in obrtne komore, rokodelske zadruge.

10. Občila.

Občila, ceste (mostovi, stari in novi), železnice (predor, vijadukt), brzovaj, telefonske in poštne zveze, postaje, plovstvo, pristajališča, vodni prekopi, sidrišča, zgradbe pristanišč, golobi pismonoše, zrakoplovstvo. Posebne uredbe pri občilih?

11. Duševna kultura. Učilišča, vera, cerkev, šola.

a) Cerkev: njeno popolno ime, pripadajoče kapele, oznamenilo dekanata, patrona; opis sedanjega stanja: oltari, zvonovi (starost in napisi), prižnica, orgle, posebnosti zgradbe in okolica cerkve, grobni spomeniki vzdani; število duhovnikov, število katolikov oziroma drugovercev. Postanek in zgodovina cerkve: ustanovitev in dotacija cerkve in njena kratka zgodovina, zvonik. Kdo je v starih časih volil maše, pobožnosti, zvonove, svečnike, oltare in mašno obleko? Starine: kapele, ostanki stare cerkve, križevpot, podobe, stari napisi, grobovi, žarfi, pokopališča, cerkvena posoda, bandere, nahajajoče se listine in druga pisma, stare knjige in posebni spomini.

b) Šola, oziroma učilišča: Iz šolske kronike: ustanova, razvoj in sedanje stanje ter kategorija šole, otroški vrtec, kmetijski tečaj, obrtna šola; pouk v ženskih ročnih delih ali deški rokotvorni pouk; posebne dogodbe, stare listine, fasije, listine o nakupu naturalij, zemljeknjižno zavarovane lastninske pravice šole o zemljiščih, ustanove, šolarska kuhinja, zasluge poedincev za šolo itd.

12. Politična uprava in sodstvo.

Ima občina lastno opravo ali je v drugi občini? Oblika zastopstva, predpostavljena okrajna oblast, zastopnik iste. Policija, žandarmerija, sodišče, davkarija, notarijat, finančni okraj, finančno ravnateljstvo, carinski

urad, cestarina ali mostarina, merosodni urad, tobačna zaloga, zdravstveno okrožje, politični volilni okraj in poslanci istega za deželo in državo. Vojaštvo: vojašnice dopolnilni okraj, sedež dopolnilnega okrajnega poveljništva, brigade, strelišče in vežbališče, veterani, črna vojska. Sodišče: jetnišče itd. Financijelno: občinsko premoženje, občinski dohodki in izdatki, inventari in proračuni, doklade (občinske, okrajne in deželne), čisti dohodek, fondi za prispevke, za ceste in drugo, njih namen in visokost, zavarovalništvo, loterija, delniške družbe, posojilnice in hranilnice ter druga financijelna podjetja. Spomini na staro upravo, sodstvo, narodni pojmi o pravici, narodno dedno pravo, spomini na tlako, na staro vojaško službovanje, odlikujoči se čini domačih vojakov, njihova priznanja.

Pregled vseh davkov, dohodkov in izdatkov občine, doklade, spomini na najstarejšo sodstvo, črni ali tajni sod, odvisnost in dedno pravo, pravne starine, sodba, pravno podučevanje, spomini na krvavo sodstvo, božji sod, mučilnice, mučilna orodja, vislice, sramotni oder, grajski zapori, gladomornice.

Cehi, njih znamenja in šege, dotične listine: mojstrska knjiga, mojstrsko delo, mojstrovo in pomočnikovo spričevalo, slikarije, mrtvaški prti, rezbarije, kupe, krožniki itd. Rokodelske zadruge novejšega časa.

13. Umetnost.

Umetnine v cerkvah in samostanih (slikarije, posebne slike svetnikov), v gradovih (slike na gobelinih, pečnice, lesene rezbarije, razni ornamenti), v knjižnicah (slike, okvirji, inicijali), v muzejih (stare slike kraja, okolice, domače noše, znamenitih oseb, vojne karte in situacijski načrti, razni umetni produkti obrtov in industrije) na streliščih (stare tarče in podobe na tarčah), v zasebni lasti in prenešena; zbirka umetnin, cerkvene, sodne in cehovske starine, podobe odličnih, visoke časti dobivših oseb iz občine; slike umetnikov, vitezov in drugih plemenitnikov, umetnikov, ki so v občini živeli ali delovali. Katera umetnost se v občini izvršuje? tiskarna, gledališče.

Posvetne in nabožne narodne pesmi, dramatične in druge predstave; petje, kompozicije, glasbeniki.

Narodna godba, priljubljena godala ali taka z napisi ali z imeni domačih izdelovalcev.

14. Znanost.

Važnost kraja za zemljepis, geologijo, meteorologijo, starinarstvo, zgodovino itd. V občini rojeni možje, ki so znanstveno delovali, seznam njihovih izdanih del, razprav, zlasti iz starejšega časa. Ali so posebne naprave v znanstvene svrhe, znanstvena izkuševališča, meteorologične postaje, trikolišča itd. Slučajni popravki okrajne ali špECIALNE karte.

15. Društva.

Njih namen in delovanje (požarne brambe, pevska društva, bralna društva ali čitalnice itd.), znanstvena društva, športna društva itd.

16. Človek.

a) Človek po svoji preteklosti. Često nahajajoča se imena domačinov in tujcev v starih listinah. Katera imena vzbujajo danes pozornost? Predzgodovina, prehistorične najdbe poprej in sedaj (pepelnice, kosti, orožja, orodja iz kamena, gline, bron, kosti, kovin in stekla, novci in gizdovina, zakladi v ilovnatih jamah, grobišča, darilni kamni itd.), dokazljivi podatki iz najstarejše zgodovine, stare naselbine, (ostanki zidovja, obrambenišča in pokopališča, nasipi iz zemlje in kamenja in njih imena, kamni s posebnimi udolbenimi znamenji itd.), nova in najnovejša zgodovina kraja, zlasti glede prebivalcev ali sprememb istih vsled vojsk in miru; zveza teh sprememb z velikimi zgodovinskimi dogodki; dokazljivi sledovi, katere so ti pojavi v kraju pustili; sem spadajoče listine, matrice in napisi na hišah, grobnih spomenikih, kupah, mečih, podobah, v knjigah, na zastavah, cehovskih znamenjih, mrtvaških prti; očitne podobe na cerkvenih portalih in nišah, ki so v cerkvenem ali pokopališčnem zidovju, kamnoseška znamenja, hišni grbi.

b) Število prebivalstva. Pregledna tabela prebivalcev po a) veri, b) jeziku ali narodnosti, c) poklicu, stanu ali poslu, d) telesni kakovosti. Koliko moških ni bilo v letih radi premale mere ali telesnih napak vojakom potrjenih.

c) Ljudski značaj. Narodopisni donesek o prebivalcih z ozirom na njih dušnost.

d) Prebivalci po svojem posebnem jeziku ali narečju. Narečje. Kratka basen ali reki v dotičnem narečju. Razna imena vasi, potokov, gor, dolin, živali, rastlin, rudnin, orodij, novcev, mere, opravil itd. v razliki z istimi sosednih občin. Najnavadnejša krstna in rodbinska imena, vulgarna imena hiš, klici in strašila, posebni klici za živali, pravljice (o divjem, povodnjem, gorskem možu, gorskih vilah, rojenicah, sojenicah, kralju Matjažu, žal-ženah, škratu, škopniku, divjih lovcih, lintvertu, križpotju, peklju, nebesah, vicah, duhovih), basni, narodne legende, uganjke, anekdote, otroški jezik, uspavanke in otroško zasmehovanje, pravljice o živalih, zakladih, gorah. Kmetski pregovori in reki, narodne psovke, prokovanja, nagajivna imena, krajevno draženje, burke, smešnice, baharije, posnemanje prirodnih glasov, coprnija, zagovarjanje, narodne pesmi, knjige.

Domača književnost — tu se natančneje opišejo dela v občini rojenih ali tu živečih mož (knjige, skladbe, iznajdbe in razkritja).

e) Človek po svojem bivališču in načinu življenja. Oprava hiše, popis razdelitve hiše z opravo posameznih delov, razporedba

gospodarskih poslopij v primeri s sosednimi občinami, gospodarstvo, časi jedi, jedila, (posebne vrste, imena in ob katerih prilikah), navadna jedila in ona ob slovesnih prilikah, navadne pijače; povprečna poraba opojnih pijač, nekaj o življenskih navadah (čas jedi, zvonjenje za ista), razsvetljava, orodja, jedilna priprava, orožje, otročje igrače ali igrice.

f) Človek in njegova noša. Popis stare noše po nahajajoči se obleki, po starih podobah ali pripovedovanju starih ljudi; popis moderne obleke, zlasti z ozirom na sosedne občine, praznična obleka o posebnih prilikah. Opiše se moška in ženska obleka v posameznih delih za zimski in poletni čas (z ozirom na našive, trakove, pas, uredbo las, zavezovanje, gumbi itd.)

g) Narodno naziranje življenja in prirode, šege in navade, igre. Mnenja o postanku bolezni, o smrti in življenju, o zemlji in nebesnem prostoru, o vplivu solnca, lune, planetov in kometov, o blisku in gromu, o mrkih in potresih, o postanku živali, rastlin in rudnin, narodno mnenje o okameninah in prastarinskih najdbah, o postanku in koncu sveta, narodni nazori o hudiču, copernicah, o bivanju po smrti, o peklu in nebesih. Vedenje proti gostom, sorodnikom in prijateljem, nižje in višje postavljenim (pri tem navadno govorjenje in pozdravi) ljubezen in svatovanje, šege pri porodu, krstu, pri menjavi zob, v času ljubimkovanja, med zaroko, pri poroki, pri slovesnostih (žegnanje ali „lepa nedelja“, patrocinij, pust, sejm, božji poti), v zakonu, ob bolezni, smrti, o pogrebu, o raznih cerkvenih praznikih (Novo leto, Trije kralji, Svečnica, Pepelnica, veliki teden, Velika noč, Jurjevo, Sv. Marko, Binkošti, Ivanje s kresom, Vsi svetniki, advent, Sv. Miklavž, božič, otročje, staro leto). Kedaj in kako se stavijo mlaji? Šege o raznem delu (trgatev, košnja, setev, mencanje prosa, mlatitev, kožuhanje turščice, preja, plavljenje lesa itd.) o nevihti, požaru, o epidemijah, posebne šege po sanjah in v občevanju z umrlimi, prazna vera (srečenosni denar, srečanje, spomini, pogled v bodočnost, vedeževanje s kvartami in druga prorokovanja, streljanje in zvonjenje proti hudemu vremenu), blagoslovljenje polj, tajna sredstva, zagovarjanje raznih bolezni, izreki za simpatije, kletve, plesi, igre (s kvartami in druge igre za otroke in odrasle s poimenovanjem iger), druge zabave (kegljanje, streljanje, zabave na ledu), shajanje na prostem, pri raznem delu v hiši in gospodarskih poslopijih, v gostilni in — tepeži.

h) Zdravstveno stanje in umrljivost. Zdravniki, živino-zdravniki, podkovači, babice, konjederci, zdravstveno okrožje, okrožni zdravnik, zdravstvo; sedež zdravstvene komisije, občne zdravstvene naredbe in proti epidemijam ter kužnim boleznim, pokopališča (rodbinske grobnice, mrtvašnice), mrhovišča, klavnice, lekarne, kopeli in kopališča, zdravstvena policija.

Najčešče bolezni, njih dozdevni vzrok, marljivost (statistični podatki zadnjih treh let z označenjem vzroka bolezni, mrtvorojeni, imena bolezni, uboj, samomor, neznani vzroki smrti).

Človekoljubne naprave: bolnišnice in sirotišnice, hiša za uboge, najdenčke, razna zdravilišča, blaznica, ubožne blagajnice, delavske zavarovalnice, ustanovi in skladi, število pomoči potrebnih, razvrščeni po njih boleznih in napakah.

17. Predlogi za povzdigo zdravstvenih razmer.

Kako se naj zboljšajo dosedanje razmere z ozirom na zemljo, vodo, stanovanja, živež, oziroma v javnih poslopih in humanitetnih zavodih.

18. Posebne končne opazke.

Navedejo se tiskani viri, odkoder so se podatki črpali, porabljeni akti in listine ter imenujejo osebe, katere so o tem ali onem ustmeno poročali.

Književno poročilo.

Ocena.

„Risanje v ljudski šoli“. Izdal in založil J. Marin, c. kr. vadniški učitelj v Mariboru. Cena 4 K.

Ta risarska zbirka obsega 91 predvaj, 400 oblik iz življenja in 68 ornamentov na 34 listih, potem pa posebej tiskano metodiško navodilo z 10 učnimi slikami. Osnovana je po nazorih modernega risanja ter napeljuje učence k risanju po naravi.

Pri risanju po naravi se dandanes mnogo greši, ker se preveč prezirajo potrebne predvaje, katere tudi jako priporoča in od svojih učencev zahteva osnovec modernega risanja Liberty Tadd. Ako učenci nimajo spretnosti v risanju prvotnih oblik, potem bodo njih risbe po navadi vedno karikature in goji se šarlatanstvo namesto umetnosti. Seveda umetnik ne bode vsak, kakor tudi ne more biti vsak pesnik. Toda sleherni učenec, ki dovrši ljudsko šolo, si pridobi lahko toliko spretnosti, da zna narisati kak ednostaven predmet iz narave ali tudi iz spomina¹. Mali otroci sploh svoje močičke in hišice rišejo le iz spomina. Da pa bodo napredovali, mora učitelj to njihovo znanje uporabiti in popolniti s tem, da jim na šolski deski pokaže, kako se s pomočjo premočrtne mreže nariše lepši močiček ali hišica. Tako risanje jih veliko bolj zanima in veseli, kakor pa dosedanje risanje parket v nižjih razredih; če se to vrši tudi brez stigem, si risarske spretnosti za življenje vendar le malo pridobe.

¹ Kdor pa hoče imeti dovršene slike po naravi, izvežba se lahko z majhnim trudom kot amatèr-fotograf.

Pri risanju po naravi mora tudi učitelj priti učencem na pomoč in sicer na ta način, da sam na tablo riše dotični predmet, s tem se učenci naučé stvari opazovati. Ako pa pri risanju omare potrebujemo obliko čveterokotnika, katerega tvorijo preme, jasno je, da se morajo učenci vaditi v prvi vrsti risati raznovrstne preme. Pri risanju jabolka in češplje potrebujejo zopet obliko kroga in elipse, katere se morajo učiti avtomatično risati tako, kakor se uče avtomatično pisati črke. Takih predvaj ima Marinova zbirka prav veliko, poleg tega pa tudi mnogo obrisov raznih predmetov, kar manj izurjenemu učitelju pri risanju na tablo prav dobro služi. Sploh je to najboljša in tudi najcenejša zbirka te vrste. Želimo le, da bi g. Marin za višje razrede dodal še nekaj listov v barvah in narisane predmete v naravni velikosti, n. pr. cvetice, sadje, ker dobri vzorci so začetnikom potrebni. Ceno lahko potem nekoliko poviša.

Preprise na šolski tabli mora učitelj dolgo nadaljevati, s tem se učenci nauče opazovanja, kajti v početku ne vidijo niti glavnih potez na predmetih. Za samostojno risanje po naravi je treba tudi temeljitega znanja perspektive, ta nauk pa ravno tako ni za prvence kakor ne logaritme in trigonometrija. Ako pa učitelj sam na tablo riše, privadijo se učenci polagamo najvažnejših perspektivnih pravil, kakor to tudi najdemo v posameznih učnih slikah, ki so prav dobro sestavljene. Tako pridemo takorekoč igraje od ornamentike s pomočjo perspektive do plastike. Treba je le še nekaj vaj za izražanje sence in barve in učenci so sposobni za samostojno risanje po naravi.

V Marinovem navodilu se tudi priporoča risanje z orodjem tako, da učenec riše vse kar more z ravnilom in šestilom in le razne krivulje napravi prostoročno. Tako postopa tudi vsak rokodelec. To načelo je že davno v šolski praksi na Švicarskem, v novejšem času je tudi prodrlo v naše učne načrte za obrtno-nadaljevalne šole. V ljudski šoli je pa po sedanjih načrtih — risanje z orodjem — dovoljeno še le v 5. razredu. Upamo, da se to v kratkem spremeni in risanje z orodjem že prej prične; s tem se bode delo učitelju in učencem zljajšalo in uspehi bodo mnogo boljši, ker se ne bo potratilo toliko časa za prostoročno risanje prem ter mnogo pridobilo za druge oblike. Potem bode še le risanje v ljudski šoli pripravljalo učence za življenje posebno za obrtni stan.

Marinovo „risanje v ljudski šoli“ s tem najtopleje priporočamo učiteljstvu.

J. B.

Lepopisne vaje. Navodilo za pisanje brez lineature. I. zvezek. Sestavil Janez Levec, založila Ign. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani. Str. 6 + LXX + 6, 4°, cena 2 K.

Z veseljem smo pozdravili to najnovejše delo na polju strokovne književnosti slovenske. Ono pomeni lep korak naprej in utegne postati mejnik med prastaro, preživelo in novo, moderno metodo pri lepopisnem pouku.

Temeljito in v vsakem oziru pohvalno oceno o tem zvezku priobčil je „Učit. Tovariš“ v 18. letošnji številki. Ker morebiti ni prišla v roke vsem našim čitateljem, in ker bi v samostojni oceni morali zvečine ponavljati njegove misli, podajemo isto v celoti.

„Učiteljski Tovariš“ piše:

„Doslej je gojila ljudska šola v Slovencih pravzaprav dve pisavi: počasno, paradno v lepopisnih urah in hitrejšo, za vsakdanjo rabo pri spisju in ostalih predmetih. Seveda, drugače skoraj ni bilo mogoče. Bo-

jazljivo so slikali učenci črko za črko v lepopisnice; strogo so pazili, da zadoste zahtevam učiteljevim glede oblike, leže, velikosti itd. Ko pa je bilo kako stvar hitro zapisati, so se posluževali posebne — recimo svoje — pisave, ki je nasprotovala vsem pravilom estetike in konsekvence. Lepopisje torej ni ustrezalo povsem zahtevam praktičnega življenja, bilo je celo nekaka zavora ostalemu pouku, ker učenci, neveščí hitropisja, niso mogli vselej fiksirati važnih pridobitev iz posameznih ved.

To je dalo priznanemu veččaku v lepopisju glavni povod, da se je lotil obširnega in trudapolnega dela, pokazati učiteljstvu pot, kako navajati učence k praktični pisavi.

Predvsem uvažuje pisatelj splošne predvaje za urjenje pisnih ustrojov (lahti, zapestja in prstov), s katerimi zabranjuje mnoge razvade početnega pouka, s katerimi uri učence v spretnih, prostih in pogumnih gibljajih, s katerimi odpravlja ono znano bojzljivo počasnost prvencev. Vse izvršuje izpočetka v velikem merilu (na celi strani, celi tabli) brez debelih potez ter tako sistematično zatira ročno drvenost in neokretnost. Potom razpolavljanja pisnega prostora prehaja polagoma do manjših oblik, potem vedno hitrejšega taktiranja do primerne hitrosti. Te takoiimenovane Kesterjeve (Castair, Carstairs) vaje so tem večjega pomena, ker gredo roko v roki s početnim risanjem. V formalnem oziru so pa naravnost neprecenljive vrednosti, ker gotovo vplivajo na razvoj močne volje in samostojnosti, ki jih tako jako pogrešamo pri svojih učencih. Grafologi trde, da morejo sklepati po pisavi na razne duševne sile piscev; ali bi ne mogli tudi mi trditi, da smo s temi smelimi potezami takorekoč injicirali učencem znatno množino duševne energije?

Za splošnimi predvajami pridejo po tistih načelih zasnovane predvaje za male in velike črke, trije učni poskusi, genetiški red in sestavine male in velike abecede, dodatek nekaterih vaj za drugi razred, podrobni učni načrt za osemrazredne ljudske šole, ki bo s primernimi premenami lahko služil vsaki šoli, in pregled šolskih zvezkov, ki je pa le lokalnega pomena.

V uvodu navaja pisatelj načela svoje metode in potrebne opombe glede klopi, sedenja, peres itd.

Reformatornega značaja je posebno točka 12.) uvoda, ki pravzaprav kaže, kaj bi bil rad izvršil pisatelj, če bi mu to dopuščale razmere in ki zasluži, da si jo zapišejo enkrat za vselej za uho naši šablonizatorji in dlakocepci. Zato naj jo navedemo tukaj doslovno:

12.) V oddelku *D* so navedene tudi oblike velikih začetnih črk. Težko je ustreči v tem oziru, ker ima vsakdo svoj okus. Nekaterim učiteljem je oblika črk vse in po njej sodijo vsako pisavo. Tako se otroci uče črke bolj risati nego pisati, ker se vsled samih predpisov o potezah, oblikah, razdaljah itd. nikjer prav ne upajo napravljati pogumnih potez. Glavna stvar ni toliko oblika črk, ampak vaja roke v pravih in spretnih gibljajih. Pisava postane vsled tega nehote pravilna in gibčna. Tudi novejša reforma lepopisja ima glede oblik zgolj praktiški namen, ker stremi zlasti po sestavi abecede, ki bi bila kar najprimernejša za hitro pisanje; zato je proti vsaki obliki, ki se ne da v eni celi potezi pisati (črka T) ali pa neposrednje brez odstavljanja vezati z naslednjo črko (črka s) itd. Ali spošne veljave si še ni pridobila nobena teh novih abeced.

Nedvomno je, da bo treba po tej metodi žrtvovati posebno početkom vsakega šolskega leta več ur na korist lepomislu, zato bo pa lahko proti koncu leta na korist spisju odpadlo. Če hočemo postati res praktični, so take izpremene urnih načrtov med letom neizogibne, in učiteljstvo jih bo moralo priporočati pri okrajnih deželnih skupščinah.

Upamo, da bo vsakdo, ki se zanima za izboljšanje lepomisnega pouka, drage volje segel po tem zvezku lepomisnih vaj in omogočil večjemu sestavitelju hitreje izdajo II. zvezka.

Od uvedanja te, kolikor toliko samostojne J. Levčeve, metode pričakujemo mnogo lepih uspehov pri lepomisnem pouku. Toda, ker še nismo imeli prilike isto praktično preizkusiti osobito z ozirom na to, v koliko je izvedljiva ob tako skopo odmerjenem številu učnih ur, ki so nam v raznih kategorijah ljudskih šol na razpolago za gojitev lepomisja, bode nam mogoče končno svojo sodbo izreči še-le v doglednem času. Že sedaj pa delo priporočamo najtopleje svojim čitateljem, ki naj bi se z vso vnemo posvetili preučevanju nove struje.

Razgled.

Listek.

Bogovi filozofije. Spinoza pravi: Boga si moramo misliti prostega vsakega zanikanja in omejitve, kot nekaj popolnoma negotovega, a vse stvari v njem. Drugod zopet reče: Ker je Bog stalno dejstvanje, kakor plodonosna priroda, je tem resničnejši, ga je tem več, čim plodnejši je. Dejstvanje spoznavanja je čednost. John Locke pravi: Bog je sreča, sreča je čednost, čednost je dobro, ki prispeva blaginji vseh. Berkeley povdarja, da imajo vsa bitja isto bistvenost z občnim razumom, samo da niso tako popolna, niso tako čistega dejstvanja. Hume je prišel do spoznanja, da nuja čednostno življenje največ prijetnosti, da je torej čednostno življenje pravo ljudsko življenje in vsa sreča. Leibniz meni, da je uresničenje božjih namenov podpiranje blaginje vseh in povznašanje naobrazbe do one stopnje, kjer se spozna zveza vseh bitij, t. j. svetovna harmonija. Herderjev bog je bila humaniteta in harmoniška odgoja vseh naših zmožnosti. Kantov Bog je čisti нравni zakon, ki ni odvisen od nobenega namena. Schelling povdarja istovetnost končnega z neskončnim. Po Heglu se bog kot čisto bitje mora spoznati samo v čem končnem, postaja priroda, da bi postal resnični duh. Herbart vidi boga v нравni krasoti, Schopenhauer v krasni, plemeniti volji, Nietzsche v njeni moči, Comte v altruizmu, t. j. v žrtvovanju samega sebe v dobro ljudstva, Spencer v vzgoji, ki se ozira na ravnotežje нравnih sil, Tolstoj v prostem nravnem življenju.

Pazite na barvane krede. Nekateri učitelji uporabljajo pri risanju črtežev in zemljevidov tudi raznobarvne krede. A te krede imajo včasih v sebi svinca in drugih strupenih spojin, ki kaj lahko škodijo učencem. Prusko ministrstvo je zaradi tega posebno svarilo učitelje, se posluževati takšnih kred, tudi je zapretilo tovarnarjem, ki izdelujejo kredo, da jih ostro kaznuje, če se jim pride na sled, da se poslužujejo pri izdelovanju kred takšnih škodljivih spojin.

Pouk v streljanju v francoskih šolah. Minister uka je izdal sledečo naredbo: Delujmo na to, da se pouk v streljanju udomači v vseh šolah, kajti kmalu se uvede dveletna vojaška služba. Doslej se je nemara 1000 šol udeležilo streljanja na dobitek; to število se mora povečati. Pomoč, podporo in navodila daje zveza strelnih društev, ki je učiteljem in učencem ustanovila posebne dobitke, da bi tako vzbudila zanimanje za strelbo v višji meri. Zveza je izdala tudi žepno knjižico, ki obsega potrebna navodila za streljanje. Zveza jih razpošilja zastonj. Nadalje se ima ustanoviti podporno društvo za odškodovanje v slučaju nezgod. Vlada bode vsako leto razdajala 50 šolskih pušk.

Pedagoški paberki.

Šolski muzeji. Prvi, ki je imel idejo, ustanoviti šolskih muzejev, je bil dr. Alojz Egger von Möllwald, ki je leta 1873. v daljšem govoru v avstrijskem parlamentu utemeljeval njih potrebo in pomen. Njegova ideja se je pohvalno sprejela v Evropi in onstran oceana. Danes so šolski muzeji razširjeni po vsej zemlji.

Pedagogika plakatov. Proti čestemu načinu vzgoje s pomočjo plakatov, podob in spremljajočega jih čtiva, tiskanih pravil itd., piše „Neue Westdeutsche Lehrerzeitung“, da se ni od njega nadejati onih čudežev, kakor se večkrat meni. Ta način imenuje sumarično „pedagogiko plakatov“. Dobro je, pravi, proti njej protestovati z zvočnim glasom. Avtor navaja izkustva, kakoršnih si more pridobiti vsak učitelj. Na steni učilnice visi podoba cesarjeva z vsemi potrebnimi števili za nekaj let. Če se slika odnese, nihče izmed učencev ne ve povedati letnic, ki so se svetile tako dolgo pred očmi učencev. Tako se vrši tudi z izvešenimi deseterimi pravili higijene in s proti, alkoholistiškimi. Po teh plakatih bi bila vzgoja zelo priprosta umetnost. Škoda, da se ljudje trudijo s psihologijo in jo poskušajo v šolo uvesti kot temelj pouku, škoda, da toliko ljudi opazuje učence, škoda, da se učitelji pripravljajo na pouk. Saj je to po plakatih tako preprosta in lahka stvar. Izvešajte vedno več plakatov in podob po stenah šolske sobe, in storjeno je. Tla naj so pokrita ž njimi, tako tudi klopi. To vse je pedagogika. In ravno iz proučavanja psihologije naj se pokaže vsakemu učitelju jasno, da se po tej stezi ne pride k smotru. Verujemo besedah, še vedno mislimo, da so predstave temeljni pojavi duševnega življenja, iz katerih se rodi vselej volja. Da bi si vsikdar ponavljali besede kraljeveškega filozofa: „Vzgoja je največji problem in najtežji, kar jih človek najde na svetu“.

Ukaz japonskega ministra za pouk ima te-le navode za telesno vzgojo in higijeno v ljudskih šolah: 1. Telovadba naj se uči tako, da bi se učenci kar najmočnejše in neprisiljeno gibali. Sploh se imajo vaditi roke, noge in vsi deli telesa in sicer tako, da bi se ne-le pospeševal krvni obtok, ampak da bi se tudi učencev duh mogel spočiti. Učitelji telovadbe obračajo svojo pazljivost predvsem na redovne vaje in porabijo mnogo časa zato, da se popravi držanje telesa pri učencih, a to ni telovadba, vse to je samo pripravno, pristuditi ta predmet otrokom. 2. Ako se učenci najvišjih razredov uče vojaške telovadbe, naj zapojejo pri tem nekaj vojaških pesmi, da se spravi več življenja v vežbanje. Običajni pouk telovadbe na orodju naj se seveda tudi pestuje, a samo kot fakultativni predmet. 3. Da bi se gibanje vršilo na najlaglji in izdaten način, morajo nositi vsi učenci obleko z ozkimi rokavi, bodisi po domačem ali evropskem kroju. 4. V igralnih urah in odmorih učenci ne smejo ostati brez nadzorstva, da bi nemara brbljali ali brez dela hodili okrog. Učitelji naj rajši vodijo učence na sveži zrak in jim nudijo pomoč pri igrah, a ne smejo jim biti na poti. Če učenci kriče pri veselih igrah, naj se jim to ne šteje v zlo; tudi se tihim učencem

radi svoje mirnosti ne smejo dajati boljši redovi. 5. Ako se morajo učenci ravnati pri vajah po predpisu ali po pravilih, tedaj s tem napenjajo svoj duh. Takšne vaje se ne smejo vršiti drugače kakor v posebnih slučajih. 6. Vežbe v slogu so najtežje naloge za učenca. Zato jih v nižjih razredih ne smemo vpeljati. Začetki pisanja se sicer podajajo v nižjih razredih, ampak razredovati se te vaje ne smejo. 7. Namen izpitov v ljudski šoli je večkrat edino-le ta, da so učenci ali pohvaljeni, ali okregani, a v vsakem tečaju se razdelijo mesta po uspehu v šoli, s čimer se otroci izročajo neobični duševni razjarjenosti. To zanikuje vsako pedagoško naobrazbo, to škoduje tudi telesnemu razvoju mladine. Zlasti razdeljevanje mest po uspehih v šoli spada med staro šaro. Vendar pa je za vzgojo potrebno, imenovati nekatere učence kot najpridnejše v šoli. 8. Imeti pipo ali drugače kaditi je učencem ljudske šole prepovedano. 9. Napuh in mehkužnost vodita samo k oslavljenju telesa. Nekateri učenci, ki hodijo v šole ali se vračajo iz nje, se poslužujejo voza. To sicer ni proti šolskemu redu, vendar bi naj vsi učenci peš prihajali v šolo.

Izdano dne 29. julija 1894.

Minister vzgoje **Inonye Kowaši.**

Pregledovanje domačih nalog. „Deutsche Schulpraxis“ piše: Učiteljevo zanimanje spada med najbolj delujoča poučna sredstva. Ob besedo Herbartovo, da je dolgčas najhujši greh pouka, smemo postaviti nemara to, da je nebriznost največji greh učiteljev proti svojemu učencu. Zanimanje se mora širiti na osebnosti in na predmete. — Poznal sem učitelja, ki je dajal vedno stereotipne domače zadače; od pondeljka do sobote so imeli vedno nekaj prepisati, za vsako uro računstva so imeli učenci izdelati 3—5 primerov itd. Toda učitelj ničesar ni pregledal. Ker učitelj sam ni čestil svojih povelj in se ni brigal za izvrševanje ukazov, so se kmalu začeli ravnati po njem tudi učenci. Izdelovali so sicer svoje naloge, ker so se učitelja silno bali, a niso nič pazili nato, kaj pišejo in računajo, in tako so vsak dan nazadovali, namesto da bi napredovali. In učitelj je še domneval, da je izpolnil svojo dolžnost. — Kako pač vzpodbujamo učence s tem, da se zanimamo za njih delo, ako nas njih uspeh veseli! To je otroku toliko, kakor dež rastlini na suši.

Učna sredstva pri zgodovinskem pouku. Najvažnejša učna sredstva pri zgodovinskem pouku so: a) slike velikih, znamenitih mož iz domače in svetovne zgodovine, b) slike mest, gradov in cerkva, tudi kulturno-historijske slike so neobhodno potrebne, c) stari novci, grbi, tipične obleke, pohištvo iz nekdanjih dob, vse v originalu ali naslikano, d) slike, ki kažejo kako zgodovinsko dogodbo, e) zgodovinski zeml.episi, f) diagrami, kakor redovnice itd.

Reforma učiteljskih seminarov v Badenu. Badenska vlada je izdala dne 27. januarja t. l. naredbo, katera na novo upravlja naobrazbo učiteljstva. Po tej naredbi se vrši priprava za učiteljski stan „v šestih učnih tečajih“. Tako so badenski seminarji postali enaki saškim in pruskim. Posebno moramo omeniti, da so uvedli kot učni predmet francoščino in higijeno.

Nove zahteve napram ljudski šoli. Na mednarodnem kongresu za šolsko higijeno v Nürnbergu je razpravljal prof. dr. Max Breitung o šoli kot socialno političkem činitelju. Svojo razpravo je združil v sledečem predlogu: Ako drugi časi imajo druge potrebe, tedaj se mora povdarjati, da zahteva tudi šola, kakoršna je, reforme v zmislu časovnega duha. Javlja se predvsem potreba, da se poda šola v službo socialnih reform. Zahtevati moramo, da se na podlagi konkretnih primerov razlaga zavarovanje za delo nesposobnih in starostno zavarovanje, potem pomoč pri nezgodah in boleznih. Samo če šola pripomore, se more doseči popolno soglasje in individualna pomoč pri velikem socialno reformatoričnem delu sedanjosti in bodočnosti, zlasti v okviru „socialne higijene“ v najširšem zmislu besede.

O umetnosti in šolskih čitankah se je razpravljalo v Přeledu. Ni vseeno, pravi pisatelj, kar damo otrokom v roke. Ni brezpomembno to, kar bomo ž njimi pogovorili, še manj brezpomembne so osebe, o katerih se govori. Ni nam vseeno, ali jih vodimo od bojišča na bojišče, od vraže k vraži, ali pa za vzorom onih, katere je dvorna zgodovina imenovala rebele in cerkvena avtoriteta — krivoverce. Nimalo ni vseeno, ali jih vodimo po vsakdanjih izprehodih ali pa jih dvignemo k višinam umetnosti. Kakor se nam dozdeva, je umetnost poklicana, dvigniti propale ideale iz prahu, zopet utrditi poteptana prepričanja. Odpira pot k daljnim ciljem, čim bolj oddaljenim, tem varnejšim, da se ne živi od dne do dne; ona zaceli rane, prekorači brezdna, ki so se odprla med umrlo, pozabljeno npravno krasoto minulosti in ono, ki žari iznova, pa je še ne razumemo: to je zmisel Ruskinovih besed, prenešenih v naše razmere. — Samo ena stvar je v to potrebna: splošno prepričanje, da so dolžnosti napram otrokom prve dolžnosti na svetu. To prepričanje bi morala biti vodilna zvezda vsem, ki hočejo reformovati naše šolstvo, njene forme in metode ter poslednjih sredstva. Ne forme, ki jih uporabljamo v organizaciji šolstva, počemši s šolskim vrtcem in končavši z vseučiliščem, ampak forme življenja, forme, ki so mnogo bolj raznovrstne, ki so pa nastale vse po prostem razvoju individija. Ne metode za vse veljavne in uporabne za vsakega posameznika, ampak menjajoče se po dušah. Ne sredstva, ki so dedščina teoretikov - pedagogov, ampak ki so plodi onih činiteljev napredka, o katerih se je govorilo v prejšnji razpravi. Umetnost pa pri vsem tem ni in ne more biti popolna, ni nikdar popolna kot vzgojno sredstvo, ako ne vemo ničesar o njenih utemeljiteljih. Uvajajmo umetnost v šolo po geslu in potrebi dobe, toda ne zabimo teh, ki so nam ustvarili umetnost s svojim srcem in svojo dušo. Nihče ne zasluuje bolj živeti v ljudskem spominu kakor ti posamezniki, ki so radovoljno prenašali bedo in gorje, in ki so v ideal spremenili in okrasili vsakdanjost preproste poti skozi življenje. Je-li v naših šolskih čitankah poleg resnice in umetnosti še česa treba, potem so to slike iz življenja teh istinitih dobrotnikov ljudstva. Recimo še več: Treba je, da bi naše čitanke bile predvsem zgodovina ljudskega duha, zgodovina njega težkih bojev, in njegove svobode; naj bi bila zgodovina ljudskega hrepenjenja po zboljšanju in zvišanju življenja, zgodovina ver in nadej, katere je utelesil pesnik v svojih verzih, umetnik v svojih barvah, kipar v kamnu in kovini.

Pouk o treznosti. Šolska deputacija v Berolinu je izdala sledeča navodila, ki so naperjena proti nezmernemu vživanju lihovin (opojnih pijač): „K ministerijalnemu odloku z dne 31. januarja leta 1902 ukažemo s tem, da bi se v naslednjih predmetih posebno opozorilo na nevarnost pijančevanja: 1. Pri pouku v verstvu. Tu se najde marsikatera povest ali nauk, pri katerem se da pokazati, kako nizek je pijanec. 2. Pri pouku v prirodopisu. Antropologija sama sili učitelja, da opozori na pogubni vpliv pijančevanja. 3. Pri pouku v računstvu. Tu se kaže pogibni vpliv alkohola v gmotnem zmislu.

Časniki kot učno sredstvo. Zanimivo poročilo, v kolikor se tiče zgodovine šolstva in kronike časništva, prinaša „Kölnische Zeitung“. Po tem poročilu so pred 100 leti v ljudskih šolah uporabljali novine za učno sredstvo. To se je vršilo, ko so se pojavile prve čitanke s posvetno vsebino. Prva takšna čitanka je bil Rochowa „Kinderfreund“ ki je izšel leta 1772. „Rochow Porenja“ se imenuje učitelj ljudske šole Jan Herman Tops v Mühlheimu ob Reni (1743 — 1805), ki je izdal leta 1782. čitanko. Ko so učenci končali začetnico, dajali so jim pred izdajanjem čitank katekizme, tudi sveto pismo in pesmarico. Pedagoški čut Topsov pa ga je silil, da je nujal učencem tudi posvetno čtivo in na to navezal svoj pouk. In tako je začel uporabljati pri pouku — časnike. Tako je naročil l. 1781, kakor dokazujejo cerkveni protokoli, 20 iztisov kolinskega časnika („Kölnische Zeitung“). Prej pa je uporabljal v ta namen „Frank-

furter Zeitung". Izdatke so mu vrnil iz cerkvene blagajne. Še pozneje, ko je njegova čitanka že bila daleč razširjena, se je posluževal pri pouku listov. Leta 1786. je zopet naročil 36 zvezkov kolinskih listov, a leta 1797. zopet enako število, ker so bili „za učence neobhodno potrebni“.

Bodočnost gluhomemih ni vselej ravno povoljna. Čitamo v nekem pedagoškem listu, da ni prav, siliti gluhomeme v izvrševanje kake obrti, kakor n. pr. mizarstva, ključavničarstva itd. Boljše bi bilo, odkazati jim delo v prosti naravi, kjer bi mogli prosto dihati in krepiti svoja pljuča. Zato bi bilo dobro, če bi se gluhomemci pečali s kmetijstvom ali vrtnarstvom.

Primer sugescije. Angleški pedagog je poizkušal, kolik je vpliv sugescije. — Razlil je v šoli čisto vodo in rekel učencem, da je razlil vonjavo. 95% sedemletnih otrok je pričalo, da čutijo vonjavo, izmed desetletnih samo 50%. Drugim otrokom je dejal, da jim nuja razstopino kinina, ko jim je dajal čisto vodo. Izmed 288 otrok je trdilo 218, da so imeli grenek okus. Kakor je vidno, je sugescija velika sila. A človek ji je podvržen najbolj v svoji mladosti. Čim starejši je človek, tem manj je pristopen sugesciji.

Proti tuberkulozi in alkoholizmu. Dva velika sovražnika ima danes človeštvo, ki zahtevata največ žrtev od zemljanov: tuberkulozo in alkoholizem. Po vsem svetu se je napovedal sovražnikoma boj. V pariških šolah so uvedli zvezke, ki imajo na eni strani podobo sanatorija v Blignyju, zraven pa pouk, kako se ima človek varovati pred tuberkulozo in pa razpravo dr. M. Letulla, kako se imajo zadrževati tisti, kateri imajo v sebi kal tuberkuloze, da srečno prestanejo to nevarno bolezen. — Na drugi strani sta dve podobi. Ena nam kaže močnega, zdravega kovača, ki vihti svoje kladivo, da ga je veselje gledati. Druga nam kaže onemoglega pijanca v svojem prebednem položaju.

Kronika.

Dr. Otto Schmeil, znan tudi med nami kot reformator prirodopisnega pouka, rektor v Magdeburgu, stopil je 1. aprila t. l. v pokoj. — K temu koraku ga je zlasti sililo slabo zdravje, čeprav ni imel vseh službenih let. — Ob njegovi upokojitvi piše „Paedagogische Zeitung“. Dr. Schmeil je užival samo naobrazbo, kolikor je nuja seminar (učiteljske), katerega je končal v Eislebnu. Po železni pridnosti in redki vztrajnosti si je pridobil znatne prirodopisne znanosti, tako da ima med zastopniki prirodopisa zelo spoštovano ime. Njegovo delo o nemških sladkovodnih kopepodih in kopepodih vse zemlje (skupno z dr. Giesbrechtom) ga je označilo kot avtoriteto. Dr. Schmeila prirodopisno znanje se združuje z neobično pedagoško taktnostjo. Svojo brošuro „Ueber die Reformbestrebungen auf dem Gebiete des naturgeschichtlichen Unterrichts“ in svojimi učbeniki živalstva, somatologije in rastlinstva je začel proizvajati reformo prirodopisnega pouka. Schmeilova slava v tem oziru prešla je že davno meje nemške države. Njegove knjige so prevedene na nizozemski, angleški, švedski, danski, češki, japonski jezik. Pri svojem znanstvenem delu Schmeil ni nikdar pozabil, se brigati za dobro učiteljstva.

Proti celibatu učiteljic. Vse petrograjske učiteljice se protivijo zakonu petrograjskega šolskega urada, v katerem se zapoveduje, da morajo ostati učiteljice neomežene. Odrekajo silno energijski pravo vsakemu, kdorsibodi, ki bi jim hotel usiliti celibat. Povdarjajo, da je bilo na Ruskem učiteljicam vselej dovoljeno se poročati, in da omežene učiteljice izpolnjujejo svoje dolžnosti ravnotako v občo zadovoljnost, kakor proste; na deželi pa to niti ne more biti drugače. Samo Petrograd hoče biti izjema v pravilu, učiteljice pa se bodo branile proti temu kar najodločneje.

Državni šolski muzej. Neki meščan dunajski (ime se neče razglasiti) je daroval sredstva za stavbo in urejenje državnega šolskega muzeja, Poslopje se postavi na takozvanem „Döblinger Spitz“ in bode monumentalno. Imelo bode 28 soban in delavnic. Kupola nad sredino bode imela zvezdarno. Pod streho bode zavod za pomnoževanje.

Holandsko šolstvo. Na Holandskem se živo deluje na šolskem polju. Kulturni minister v tej državi je dr. Kuyper. Ta dr. Kuyper je ideal vseh mazačev in umetnikov prirodnega lečenja. Razen tega je kot ortodoksni kalvinist gorek sovražnik vsega cepljenja osepnic, kajti takšno početje je pre proti volji božji naperjeno. Doslej so morali vsi otroci, ki so hoteli v javno šolo, dokazati, da so prestali navedeno cepljenje; sicer bi se morali privatno poučevati. Kuyper je pa drugega mnenja. Po njegovem mnenju bi smeli vsi otroci v šolo, in sicer bi se ustanovili posebni zavodi za one, katerim niso vcepili osepnic. Po tem ovinku bi namreč dobili na Holandskem konfesionalno šolo; kajti protivniki cepljenja so skoro sami pravoslovni kalvinisti.

Naša učiteljišča. Avstrija šteje sedaj 48 državnih učiteljišč, v katerih se izobrazuje 7791 gojencev proti 7369 lanskega leta (422 več). Na 19 zavodih za učiteljice je samo 61 učenk več, pa to menda raditega, ker so itak vsi razredi polni. Letos je namreč 3139 gojenk proti 3072 lanskega leta. Izmed 10.930 gojencev in gojenk jih je v četrtem letniku 2421.

Neuspeh učiteljskih izpitov na Pruskem. Kakor znano, izdale so se leta 1901 nove učne osnove za pruske učiteljske seminare in istotako nov izpitni red za učiteljske izpite, o katerem smo svojedobno poročali. A po poročilih ruskih listov so imeli ti novi izpiti jako slab uspeh. Zato so sprejeli provincijalni šolski kolegiji (kakor naš deželni šolski svet) nalog, da ne smejo pripusčati takšnih učiteljev k izpitolu, katerih delovanje ni takšno, da bi se smelo upati na dober izid izpita.

Proslova treh Janezov. Čehi se ponasajo s tremi imenitnimi „Janezi“, kakor so se pri krstu imenovali Hus, Žižka in Komenský. Letos jih slavijo na Češkem, kakor so v svojem življenju to zaslužili.

V Rusiji je bilo leta 1802 84.514 ljudskih šol, izmed katerih je upravljalo naučno ministrstvo 40.131, sv. sinod pa 42.582; ostale šole so se upravljale deloma v obročju drugih ministrstev, deloma drugače. V te šole je hodilo 3.291.695 dečkov, 1.203.901 deklic in 76.177 dospelih oseb. — Učiteljev in učiteljic je bilo na Ruskem 172.000, in sicer 55% učiteljic in 45% učiteljev. — Izdalo se je za šolo v tem letu 58 milijonov rubljev, torej stane en učenec 35 K v mestih 50 K. Te številke nam pa svedočijo, da je v ruski državi še vedno premalo šol.

Špansko šolstvo. Od časa do časa je dobro, da človek pogleda nekoliko v razmere te bedne države na jugozahodnem koncu Evrope. Potem se mu vidi domovina nekoliko srečnejša... Na 20 mil. prebivalcev pripada 3.600.000 za šolo godnih otrok. Izmed teh pa obiskuje šole samo neznaten del, kajti na Španskem hodi v šolo kdor hoče. Šole, zlasti okoli Madrida, jedva odgovarjajo najpriprostejim higijeniškim zahtevam. — Na celem Španskem je 25.348 razredov, vsak razred ima povprečno 142 otrok. Španski učitelj je vzor — bede. „Rajši lačen kot učitelj biti“, to je parola med viteškim narodom pirenejskega polotoka. Pariški časnik „La nouvelle revue“ je prinesel to-le izjavo učiteljstva na adresu finančnega in naučnega ministra: „Učiteljstvo v Valenciji in v okolici Vam vošči toliko radosti in bogastva, kolikor bede, žalosti in grenkobe je med nami!“ Kjer se preveč ne troši za borbo z biki, tam dobivajo učitelji kraljevsko pačo — 18 do 30 K na mesec!

Mladinske igre v Lincu. V Lincu so se vršile mladinske igre, katerih se je udeležilo 5000 otrok. Gledalcev je bilo 30.000.